

Budućnost proširenja Evropske unije: slučaj Zapadni Balkan

Definisanje održivog scenarija pridruživanja i pristupanja
Srbije i Zapadnog Balkana Evropskoj uniji

STUDIJA PRAKTIČNE POLITIKE

CENTAR ZA EVROPSKU POLITIKU | UNIJA EVROPSKIH FEDERALISTA SRBIJA

Grupa autora:

Danijela BOŽOVIĆ, Marko VUJAČIĆ, Nikola M. ŽIVKOVIĆ

Izdavači:

Unija evropskih federalista Srbija
Centar za evropske studije
Fondacija Konrad Adenauer, Beograd

Za izdavače:

Danijela Božović

Autori:

Danijela Božović, Marko Vujačić, Nikola M. Živković

Istraživački tim Centra za evropsku politiku:

Jelena Babić, Vojislav Bajić, Nemanja Grbić, Petar Marković, Uroš Mišljenović, Milica Saračević,
Nikola Tomašević, Ana Toskić, Andrijana Vojnović, Marko Vujačić i Nikola M. Živković

Urednik:

Marko Vujačić

Dizajn i prelom:

Nikola Stevanović

Štampa:

Dosije studio

Tiraž:

600

ISBN 978-86-914571-0-5

© Unija evropskih federalista Srbija, 2010.

Sva prava zadržana. Doštampavanje samo uz dozvolu Unije evropskih federalista Srbija.

Ovo je zajedničko izdanje Unije evropskih federalista Srbija, Centra za evropske studije i Fondacije Konrad Adenauer, Beograd. Ovo izdanje finansira Evropski parlament.

Unija evropskih federalista Srbija, Centar za evropske studije, Fondacija Konrad Adenauer Beograd i Evropski parlament ne snose odgovornost za činjenice ili mišljenja izražena u ovoj publikaciji, ili bilo kojoj naknadnoj upotrebi informacija koje sadrži. Jedinu odgovornost snose autori publikacije.

Sadržaj

4		Lista skraćenica
5		Sažetak
7		1. Uvodne napomene
7		1.1. Studija praktične politike
7		1.2. Polazne pretpostavke
8		1.3. Ciljevi studije
9		1.4. Istraživački tim, metodologija istraživanja i izrada studije praktične politike
13		2. Rezultati Procesa stabilizacije i pridruživanja (Zagreb 2000 – Sarajevo 2010)
13		2.1. Okvir: Proces stabilizacije i pridruživanja (PSP)
14		2.2. Ključni uspjesi i prednosti PSP-a
17		2.3. Neuspjesi i nedostaci PSP-a
19		2.4. Budućnost PSP-a Zapadnog Balkana
20		3. Faktori koji utiču na politiku proširenja EU prema Zapadnom Balkanu
20		3.1. „Zamor od proširenja“ i „apsorpcioni kapacitet“ EU
22		3.2. Javno mnjenje i proširenje EU
26		4. Definisane održivog scenarija pridruživanja i pristupanja regiona EU
26		4.1. Scenariji prolaska kroz cilj: zajedno ili pojedinačno u EU?
28		4.2. Alternativni scenario: da li postoji održiva alternativa članstvu u EU za zemlje Zapadnog Balkana?
31		4.3. Ka definisanju scenarija za pristupanje Srbije
35		5. Zaključci i preporuke
38		Literatura

SAŽETAK

Studija praktične politike koju predstavljamo je doprinos istraživača Centra za evropsku politiku Unije evropskih federalista Srbija javnoj debati o budućnosti proširenja Evropske unije (EU) na Zapadni Balkan (ZB). Osnovni motiv izrade studije bilo je promišljanje postojećih scenarija proširenja EU i procena koji je od njih najverovatniji, odnosno najpovoljniji za region u pogledu što bržeg dostizanja punopravnog članstva u EU.

Dosadašnji napredak zemalja Zapadnog Balkana u Procesu stabilizacije i pridruživanja (PSP) je nezadovoljavajući. Reforme se ne odvijaju potrebnom brzinom, a napredak zemalja prema EU je neujednačen. Ovome doprinose izazovi vezani za održivost modela ekonomskog razvoja, vladavinu prava, reformu državne uprave i sudstva, borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, neiskrena regionalna saradnja, te nerešena politička pitanja. Stoga je nužno evaluiranje PSP-a i procena da li su postojeći okviri dovoljni za uspešan završetak procesa do 2020.

Faktor koji će presudno uticati na odluke o budućem proširenju (osim ispunjavanja definisanih kriterijuma) jeste “zamor od proširenja”. On je uslovljen „apsorpcionim kapacitetom“ EU za prijem novih članica, na šta je uticalo iskustvo poslednjeg talasa proširenja, institucionalna i politička kriza EU, posledice svetske ekonomske krize, otvorena politička pitanja za ZB, uz sve negativniji stav javnog mnjenja prema budućem proširenju.

Ipak, preostale zemlje ZB po veličini ne predstavljaju značajan izazov za „apsorpcioni kapacitet“ EU, kao što je to predstavljalo Istočno proširenje. Takođe, Lisabonski sporazum je stupio na snagu i njegovom primenom rešene su institucionalne prepreke za buduća proširenja. Kada se radi o svetskoj ekonomskoj krizi i njenim posledicama, zemlje Zapadnog Balkana moraće da ulože veći napor na poslovima ekonomskog razvoja i pokažu da neće predstavljati opterećenje za bogate zemlje EU. Ove zemlje, međutim, moraju uložiti napor protiv manipulacija vezanih za ovo pitanje: svetska ekonomska kriza nije posledica proširenja, pa mu ne sme biti ni prepreka. Usporavanjem ovog procesa neće se rešiti zamor od proširenja, ali postoji opasnost da se zamor od proširenja transformiše u zamor od reformi, što će imati posledice na ekonomsku i političku stabilnost Zapadnog Balkana.

Izuzev Hrvatske, proći će više godina do prvog sledećeg proširenja EU. Ipak, za razliku od Turske ili država Istočnog partnerstva, perspektiva članstva u EU za zemlje Zapadnog Balkana je osigurana. S obzirom da je to poslednji region na koji će se EU proširiti, verovatno je da će se iz praktičnih razloga aktivirati scenario „konvoja“, odnosno zajedničkog pristupanja svih zemalja regiona. To bi istovremeno trebalo da obezbedi iskreniju i sveobuhvatniju regionalnu saradnju. Alternativni scenariji, poput modela Norveške ili Švajcarske, tzv. „privilegovanog partnerstva“ koje je ponuđeno Turskoj, ili okretanje nekim

Lista skraćenica

AII – Jadransko-jonska inicijativa
BSEC – Crnomorska ekonomska saradnja
CEFTA – Srednje-evropski sporazum o slobodnoj trgovini
CEI – Srednje-evropska inicijativa
DCP – Proces saradnje na Dunavu
EU – Evropska unija
IPA – Instrument za predpristupnu pomoć
JIE – Jugo-istočna Evropa
MKSJ – Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju (Haški tribunal)
OCD – Organizacija civilnog društva
PS – Privremeni sporazum
PSP – Proces stabilizacije i pridruživanja
RCC – Savet za regionalnu saradnju
SEECp – Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi
SSP – Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
UP – Ugovor o pristupanju EU
ZB – Zapadni Balkan

drugim evropskim silama (Rusiji), su neprimenjivi i neodrživi, kako kolektivno, tako i pojedinačno. Stoga se rešavanje otvorenih pitanja nameće kao politički imperativ, jer se članstvo u EU drugačije neće dostići. Bez konačnog regulisanja odnosa sa Kosovom, Srbija neće postati članica EU. Ova dva procesa nužno će se ukrstiti u skoroj budućnosti.

Realna i održiva alternativa punopravnom članstvu u EU za Srbiju i zemlje regiona apsolutno ne postoji. Jedino punopravnim članstvom u EU, sve zemlje regiona mogu se naći u poziciji relevantnih aktera u evropskoj politici i zajedno sa ostalim partnerima raditi na produbljivanju evropske integracije u pravcu izgradnje evropske federalne države.

1. UVODNE NAPOMENE

1.1 Studija praktične politike

- 1.1.1. Studija praktične politike koju predstavljamo je doprinos javnoj debati o budućnosti proširenja EU na Zapadni Balkan. Studija je napisana u okviru projekta koji je sproveo Centar za evropsku politiku Unije evropskih federalista Srbija (CEP), uz partnerstvo i podršku Fondacije Konrad Adenauer Beograd (KAS) i Centra za evropske studije iz Brisela (CES).
- 1.1.2. Sprovođenje istraživačkog projekta „Održivost procesa pridruživanja i pristupanja Srbije i Zapadnog Balkana Evropskoj uniji: istraživanje o mogućim scenarijima pristupanja“ sastojalo se od tri elementa: (1) istraživanje, (2) studija praktične politike i (3) završna konferencija. Projekat je za temu imao odnose između EU i Zapadnog Balkana, jedinog preostalog evropskog regiona sa perspektivom članstva u EU.

1.2 Polazne pretpostavke

- 1.2.1. Ubrzavanje procesa evropske integracije i proširenje EU na Zapadni Balkan ostalo je formalno jedan od prioriteta politike EU. O tome svedoče zvanični dokumenti o proširenju¹, kao i šestomesečne agende država članica EU koje preuzimaju predsedavanje Savetom EU.
- 1.2.2. U šestomesečnim planovima i programima predsedavanja, države članice nisu postavljale proširenje na vrh liste prioriteta. Primetna je i izvesna razlika između starih i novih članica EU, gde potonje pokazuju veći senzibilitet za proširenje. Poslednjih pet radnih programa i prioriteta predsedavanja ukazuju da je za vreme predsedavanja Mađarske (januar-jun 2011) proširenje EU na šestoj poziciji od 11 navedenih prioriteta², Češke (januar-jun 2009) jedno od tri prioriteta³. Za razliku od ovoga, u prioritetima Švedske (jul-decembar 2009)⁴ i Španije (januar-jun 2010)⁵ proširenje se pominje samo u okviru opštih poslova ili uloge EU u svetu, ne kao prioritet, dok je u prioritetima Belgije (jul-decembar 2010) proširenje zauzelo poslednju poziciju od navedenih devet prioriteta⁶.

1. Videti dokumente sa samita EU-Zapadni Balkan održanog u Sarajevu 2010 i dokument Evropske komisije "Strategija proširenja i glavni izazovi 2010-2011": http://www.delvie.ec.europa.eu/en/eu_osce/eu_state-ments/2010/June/Special%20PC%20no.816%20-%20EU%20on%20Western%20Balkans.pdf, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2010/package/strategy_paper_2010_en.pdf

2. Videti: <http://www.eu2011.hu/presidency>.

3. Videti: <http://eu2009.cz/en/czech-presidency/programme-and-priorities/programme-and-priorities-479/>.

4. Videti: http://www.se2009.eu/en/the_presidency.html.

5. Videti: http://www.eu2010.es/export/sites/presidencia/comun/descargas/Spanish_Presidency_Program.pdf.

6. Videti: http://www.eutrio.be/files/bveu/media/source1854/documents/27782_PL_SPF_UK.pdf.

- 1.2.3. Navedeni dokumenti u prvi plan stavljaju unutrašnja pitanja EU: ekonomiju i reformu institucija EU (stupanje na snagu i sprovođenje Lisabonskog ugovora). Svetska ekonomska kriza, problemi sa ratifikacijom Lisabonskog ugovora, uz zamor od proširenja, predstavljaju jednu grupu razloga koji su navođeni kao prepreke proširenju. Druga grupa razloga naglasak je stavljala na nespornost zainteresovanih država, usporavanje reformi i neispunjenost kriterijuma za članstvo.
- 1.2.4. Kada se radi o proširenju, potrebno je razlikovati (1) debatu koja se o tome vodi u javnosti država članica i (2) pristup evropskih institucija nadležnih za proširenje. Dok prva grupa razloga (navedenih u paragrafu 1.2.3) dominira u političkim raspravama u državama članicama, druga grupa razloga je više pominjana na nivou evropskih institucija. Prva grupa razloga često se koristi u političke svrhe, kao deo predizbornih kampanja u kojima se argumenti protiv proširenja koriste za pridobijanje birača skeptičnih prema evropskom projektu.
- 1.2.5. Takođe, potrebno je uočiti razliku u pristupu budućem članstvu zemalja Zapadnog Balkana i Turske. Javnost u državama članicama buduća proširenja percipira u kontekstu pristupanja Turske, što je jedan od uzroka opšteg negativnog stava prema proširenju. Pristupanje država Zapadnog Balkana je u ovom smislu u drugom planu, a većinska javnost u EU nije toliko snažno opredeljena o tom pitanju.
- 1.2.6. Najznačajniji argument u prilog pristupanju Zapadnog Balkana i dalje je bojazan da bi zaostajanje regiona u procesu evropske integracije proizvelo dalju nestabilnost i konflikte, usled mnoštva i dalje otvorenih pitanja⁷. Paradoksalno, ali kapacitet zemalja regiona za generisanje nestabilnosti i dalje je njihov glavni adut u odnosima sa EU, koja kroz taj kanal prepoznaje interes za stabilnost „u svom dvorištu“. Kao rezultat ovakvog pristupa, Samit u Zagrebu 2000. godine inaugurisao je Proces stabilizacije i pridruživanja kao ključni instrument za sprovođenje političkih i ekonomskih reformi u regionu.

1.3. Ciljevi studije

- 1.3.1. Imajući u vidu polazne pretpostavke, istraživački projekat je imao sledeće ciljeve:
- Identifikovanje najvećih izazova za pro-evropski napredak u zemljama Zapadnog Balkana, sa fokusom na potencijalne prepreke punoj evropskoj integraciji regiona;
 - Procenu održivosti scenarija pune integracije svih država Zapadnog Balkana u EU i definisanje mogućih alternativnih scenarija uređenja odnosa između EU i nekih država Zapadnog Balkana;
 - Davanje smernica i preporuka kreatorima politika i donosiocima odluka, uzimajući u obzir različite faze u pridruživanju zemalja Zapadnog Balkana i nerešene političke probleme.

7. Status Kosova, pitanje imena Makedonije, institucionalna i politička kriza u Bosni i Hercegovini, politička kriza u Albaniji, pitanje saradnje Srbije sa *Međunarodnim krivičnim sudom* za bivšu Jugoslaviju, do skoro aktuelni spor Hrvatske i Slovenije oko granice, samo su neka od njih.

1.4. Istraživački tim, metodologija istraživanja i pisanje studije praktične politike

- 1.4.1. Istraživački tim činilo je jedanaest istraživača okupljenih oko Centra za evropsku politiku UEF Srbija: Jelena Babić, Vojislav Bajić, Nemanja Grbić, Petar Marković, Uroš Mišljenović, Milica Saračević, Nikola Tomašević, Ana Toskić, Andrijana Vojnović, Marko Vujačić i Nikola M. Živković. Oni su u periodu septembar – novembar 2010. posetili Brisel (EU), Tiranu (Albanija), Banjaluku i Sarajevo (Bosna i Hercegovina), Zagreb (Hrvatska), Prištinu (Kosovo⁸), Skoplje (Makedonija⁹) i Podgoricu (Crna Gora). Deo istraživanja obavljen je u Beogradu (Srbija).
- 1.4.2. Istraživački tim koristio je kvalitativne metode u istraživanju i prikupljanju podataka. Dve glavne metode koje su korišćene tokom istraživanja bili su polustrukturirani intervjui i analiza sadržaja. Najznačajniji deo istraživanja obuhvatao je seriju sastanaka i intervjua koje je istraživački tim sproveo sa pojedincima čiji je posao povezan sa procesom evropskih integracija. Sastanci i intervjui obavljani su sa kreatorima politika zainteresovanih strana, donosiocima odluka, poslanicima Evropskog parlamenta, poslanicima u nacionalnim parlamentima, istaknutim članovima političkih partija, službenicima u državnoj upravi, aktivistima organizacija civilnog društva (OCD), istraživačima u ekspertskim organizacijama (*think-tank*) koje se bave politikom proširenja i univerziteskim istraživačima. Dokumenti koji su analizirani obuhvatali su izdanja, izveštaje, statističke podatke, istraživanja javnog mnjenja, intervjue ključnih političara, novinske članke i analize u oblastima koje je obuhvatilo istraživanje (spisak korišćene literature pogledati na kraju studije).
- 1.4.3. Intervjuisani su (predstavljeno po abecednom redu):
- Samir Agić, pomoćnik ministra bezbednosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Bosna i Hercegovina;
 - Vladimir Ateljević, savetnik direktora, Kancelarija za evropske integracije Vlade Republike Srbije, Beograd, Srbija;
 - Henri Bone, direktor predstavnštva, Fondacija Konrad Adenauer Makedonija, Skoplje, Makedonija;

8. U ovom tekstu, autori će koristiti naziv „Kosovo“ da označe teritoriju nastalu raspadom Jugoslavije. Prema srpskom ustavu iz 2006. teritorija je autonomna pokrajina pod nazivom „Kosovo i Metohija“. Suprotno tome, prema kosovskom ustavu, ova teritorija je država sa zvaničnim nazivom „Republika Kosovo“. Kosovo je proglasilo nezavisnost 17. februara 2008, dok je parlament Srbije to proglašenje poništio sledećeg dana i proglasio da ništavim. U procesu pridruživanja i drugim zvaničnim dokumentima EU koristi se naziv „Kosovo (pod UNSBR 1244/99)“, što označava Kosovo pod rezolucijom Saveta bezbednosti UN 1244, iz 1999. U skladu sa značenjem Rezolucije UN i zvaničnim dokumentima EU, Centar za evropske studije prepoznaje prethodno spomenutu teritoriju pod referencom Kosovo (pod UNSBR 1244/99).

9. U ovom tekstu, autori će koristiti naziv „Makedonija“ da označe državu nastalu raspadom Jugoslavije. Prema ustavu Republike Makedonije, zvanično ime države je „Republika Makedonija“. Usled spora oko imena sa Grčkom koja u svom sastavu ima region sa imenom „Makedonija“, država je u UN primljena pod privremom odrednicom „Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija (BJRM)“. Ovo ime je jedino i isključivo upotrebljavano i u procesu pridruživanja i drugim zvaničnim dokumentima EU. U skladu sa značenjem UN rezolucija i zvaničnim dokumentima EU, Centar za evropske studije prepoznaje spomenutu državu pod nazivom Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija.

- Ditmir Bušati, poslanik Socijalističke partije u parlamentu Albanije, član parlamentarnog Odbora za stabilizaciju i pridruživanje EU-Albanija, Tirana, Albanija;
- Erisa Cela, šefica Programa za lokalnu upravu i integrisani razvoj, Institut za demokratiju i medijaciju (IDM), Tirana, Albanija;
- Fatmir Curi, direktor, Kosovska fondacija za civilno društvo, Priština, Kosovo;
- Aleksandra Čavoški, vanredna profesorka na Pravnom fakultetu Univerziteta Union, Beograd, Srbija;
- Artan Čolaku, službenik Vlade Kosova, Priština, Kosovo;
- Endrju Daf, član Evropskog parlamenta, član Komiteta za spoljne poslove EP, predsednik Unije evropskih federalista, Brisel, Belgija;
- Lutfi Derviši, novinar, *Transparency International*, Tirana, Albanija;
- Vensan Dežer, šef Delegacije Evropske unije, Beograd, Srbija;
- Lidija Dimova, izvršna direktorka, Makedonski centar za evropski trening, Skoplje, Makedonija;
- Filip Ejđus, asistent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd, Srbija;
- Bojan Zec Filipović, predsednik Liberalno demokratske stranke Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Bosna i Hercegovina;
- Georgi Gotev, stariji urednik, EurActiv.com, Brisel, Belgija;
- Denis Hadžović, generalni sekretar Centra za studije bezbednosti, Sarajevo, Bosna i Hercegovina;
- Adela Halo, koordinatorka Programa za evropske integracije, Fond za otvoreno društvo Albanija (SOROŠ), Tirana, Albanija;
- Sanel Huskić, predsednik ACIPSa (Alumni Centar za interdisciplinarne postdiplomske studije), Sarajevo, Bosna i Hercegovina;
- Ramadan Ilazi, izvršni direktor NVO-a FOL (Pokret SPEAK UP), Priština, Kosovo;
- Jelko Kacin, član Evropskog parlamenta, član Komiteta za spoljne poslove EP, izvestilac EP za Srbiju, Brisel, Belgija;
- Piotr Kačinski, istraživač, Centar za evropske političke studije, Brisel, Belgija;
- Leart Kola, direktor Pokreta *MJAFT*, Tirana, Albanija;
- Ludger Kunhard, profesor Univerziteta u Bonu, direktor Centra za studije evropskih integracija, Bon, Nemačka;
- Žarko Malinović, izvršni direktor Američkog univerziteta u Bosni i Hercegovini, Banja Luka, Bosna i Hercegovina;
- Jovana Marović, istraživačica, Institut Alternativa, Podgorica, Crna Gora;
- Vladimir Međak, pomoćnik direktora, Kancelarija za evropske integracije Vlade Republike Srbije, Beograd, Srbija;
- Anđelko Milardović, direktor Centra za politikološka istraživanja, Zagreb, Hrvatska;
- Srđan Milić, predsednik Socijalističke narodne partije Crne Gore, Podgorica, Crna Gora;
- Kire Milovski, pomoćnik programa, Program reformi državne uprave i lokalne

- samouprave, Fond za otvoreno društvo Makedonija, Skoplje, Makedonija;
- Lidija Miteva, predsednica NVO *MOŽAM*, Skoplje, Makedonija;
- Neven Mimica, potpredsednik hrvatskog Sabora, predsednik Odbora za evropske integracije Sabora i bivši ministar za evropske integracije u vladi Ivice Račana (SDP), Zagreb, Hrvatska;
- Ardita Osmanaj, Mladi evropski federalisti Kosova, Priština, Kosovo;
- Vladimir Pavićević, asistent na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Beograd, Srbija;
- Vesna Pešić, samostalna narodna poslanica u parlamentu Srbije, članica parlamentarnog Odbora za inostrane poslove, Beograd, Srbija;
- Vladimir Petrović, naučni saradnik, Institut za savremenu istoriju, Beograd, Srbija;
- Predrag Praštalo, generalni sekretar Evropskog pokreta u BiH, Sarajevo, Bosna i Hercegovina;
- Miroslav Prokopijević, naučni savetnik u Institutu za evropske studije, Beograd, Srbija;
- Vesna Pusić, predsednica Nacionalnog odbora za praćenje pregovora o pristupanju Republike Hrvatske EU i predsednica Kluba poslanika HNS-a u hrvatskom Saboru, Zagreb, Hrvatska;
- Sonja Risteska, istraživačica i koordinatorka menadžmenta, ekspertska grupa Analitika, Skoplje, Makedonija;
- Nedeljko Rudović, novinar, dnevni list „Vijesti“, Podgorica, Crna Gora;
- Višnja Samardžija, šefica Odseka za evropske integracije, Institut za međunarodne odnose, Zagreb, Hrvatska;
- Sile Sefaj, konsultant-savetnik, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Vlada Kosova, Priština, Kosovo;
- Nataša Stamenković, saradnica u nastavi, Pravni fakultet *Iustinianus Primus*, Skoplje, Makedonija;
- Miloš Šolaja, direktor Centra za međunarodne odnose, Banja Luka, Bosna i Hercegovina;
- Ljiridon Šurdani, predavač, Univerzitet za biznis i tehnologiju, Mladi evropski federalisti Kosova, Priština, Kosovo;
- Daliborka Uljarević, izvršna direktorka Centra za građansko obrazovanje, Podgorica, Crna Gora;
- Peter Vajleman, direktor Evropske kancelarije Fondacije Konrad Adenauer (KAS), Brisel, Belgija;
- Ivan Vejvoda, potpredsednik Nemačkog maršalovog fonda Sjedinjenih Država (GMF), Vašington, SAD;
- Erion Veljaj, lider političke stranke G99, Tirana, Albanija;
- Marko Vešović, novinar, dnevni list „Dan“, Podgorica, Crna Gora;
- Olaf Viencek, istraživač saradnik, Evropska kancelarija Fondacije Konrad Adenauer (KAS), Brisel, Belgija;
- Đerđij Vurmo, koordinator programa, Centar za evropske i bezbednosne poslove (IDM), Tirana, Albanija.

- 1.4.4. Na osnovu izveštaja istraživačkih timova i analiziranih dokumenata, napravljen je diskusioni dokument koji je poslužio kao osnova za pisanje studije praktične politike. Diskusioni dokument predstavljen je na posebnom sastanku Nacionalnog komiteta Unije evropskih federalista Srbija koji je održan u Beogradu, 21. decembra 2010. Cilj sastanka bilo je sumiranje rezultata istraživanja i izvođenje preporuka i zaključaka za studiju praktične politike. Diskusija je bila podeljena u dve tematske celine: (1) Analiza Procesu stabilizacije i pridruživanja: Zagreb 2000 – Sarajevo 2010. i (2) Izazovi za Zapadni Balkan u drugoj deceniji XXI veka. Na osnovu komentara i sugestija Nacionalnog komiteta UEF Srbija, tekst studije praktične politike koju predstavljamo napisali su autori: Danijela Božović, Marko Vujačić i Nikola M. Živković¹⁰.
- 1.4.5. Mišljenja izneta u studiji praktične politike su isključivo mišljenja autora. Autori su pokušali da identifikuju, objedine i pronađu zajedničke elemente iz istraživačkog materijala, svesni rizika da će neke od zanimljivih ideja, predloga i pristupa ostati nezabeležene u ovoj studiji.
- 1.4.6. Pored poglavlja 1, uvoda, glavni tekst studije je struktuiran u četiri poglavlja. Poglavlje 2 se bavi rezultatima Procesu stabilizacije i pridruživanja (Zagreb 2000 – Sarajevo 2010), analizom ključnih uspeha i prednosti, kao i neuspesima i nedostacima samog procesa. Ovaj deo sadrži i ocenu perspektive PSP-a u budućnosti. Poglavlje 3 sadrži analizu faktora koji utiču na politiku proširenja. Ovde je analiziran uticaj „zamora od proširenja“, „apsorpcionog kapaciteta“ i javnog mnjenja u EU. U poglavlju 4 su izloženi različiti scenariji pridruživanja i pristupanja regiona i Srbije EU. Cilj ovog dela studije je ispitivanje hipoteza i ocena održivosti ponuđenih opcija i alternativa pristupanju regiona EU. Poglavlje 5 sadrži zaključke istraživanja i preporuke izrađene na osnovu prethodnih analiza.

10. Autori posebno zahvaljuju na komentarima i sugestijama članovima Nacionalnog komiteta UEF Srbija: Jeleni Babić, Aleksandri Čavoški, Filipu Ejdsu, Vladimiru Pavićeviću i Vladimiru Petroviću.

2. REZULTATI PROCESA STABILIZACIJE I PRIDRUŽIVANJA (ZAGREB 2000 – SARAJEVO 2010)

2.1. Okvir: Proces stabilizacije i pridruživanja

- 2.1.1. Početak konsolidovanije politike EU prema Zapadnom Balkanu vezuje se za dva samita Evropska unija – Zapadni Balkan. Prvi je održan u Zagrebu 24. novembra 2000, a drugi u Solunu 21. juna 2003.
- 2.1.2. U Zagrebu, šefovi država i vlada država članica EU predstavili su Proces stabilizacije i pridruživanja (PSP) kao politički i finansijski okvir saradnje sa državama ZB, koji uz uzajamnu posvećenost i ispunjavanje preuzetih obaveza u perspektivi vodi ka punopravnom članstvu u EU.¹¹ Osnovna obeležja PSP-a bila su: jednaki uslovi za sve, jasna perspektiva članstva u EU, individualni pristup i poseban značaj regionalne saradnje. Ovom politikom članstvo u EU postavljeno je kao strateški cilj zemalja Zapadnog Balkana, a PSP kao metod za dostizanje tog cilja. Njime su predviđeni i instrumenti finansijsko-tehničke pomoći posredstvom kojih se programiraju i finansiraju projekti čija je svrha sprovođenje reformi.
- 2.1.3. U Solunu, proces pridruživanja ZB dobio je snažnu potvrdu. Predstavnici država članica EU iskazali su nedvosmisleno podršku evropskoj perspektivi zemalja ZB.¹² Deklaracija iz Soluna je bila presudna tačka u određivanju da li u EU ima i mesta za zemlje regiona. Od ovog trenutka EU je pored političke podrške svakoj zemlji pojedinačno, stavila na raspolaganje milijarde evra finansijske pomoći namenjene reformama. Ovi događaji ohrabрили su zemlje ZB da krenu putem reformi i članstva u EU.
- 2.1.4. Deset godina od pokretanja PSP, opšti je utisak da su reforme s protokom vremena usporene. Pored toga, iz EU se sve češće mogu čuti poruke koje svedoče o padu entuzijazma za proširenje na Zapadni Balkan. Mereći napredak svake zemlje regiona pojedinačno, ali i doslednost EU u podršci i posvećenosti PSP-a, danas se postavlja pitanje efikasnosti PSP-a.
- 2.1.5. Opšti zaključak pojedinaca uključenih u proces evropske integracije, ili ga kroz svoj rad prate, je da PSP ima svoje uspehe, pozitivne strane, ali i neuspehe. Potonji se najbolje ogledaju u činjenici da većini država regiona i nakon deset godina predstoji dug put ka punopravnom članstvu u EU.

11. Videti dokument sa samita EU-Zapadni Balkan održanog u Zagrebu 2000: http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/zagreb_summit_en.htm.

12. Videti dokument sa samita EU-Zapadni Balkan održanog u Solunu 2003: http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/misc/76291.pdf.

2.2. Ključni uspjesi i prednosti PSP-a

2.2.1. Tokom protekle decenije, sve zemlje ZB su značajno napredovale u svojim programima reformi i postigle značajne rezultate u implementaciji prioriteta iz Solunske agende i Evropskih partnerstava. Glavni uspjesi uključuju stabilizaciju regiona, poboljšanje unutrašnje i spoljne bezbednosti, jačanje demokratije. Izbori kao osnova za formiranje vlade postali su rutina, ojačana je regionalna saradnja, veliki deo izbeglih i interno raseljenih lica vratio se svojim domovima. Postignut je ekonomski napredak i stabilizacija, uz teškoće uspostavlja se tržišna privreda, smanjena je inflacija, slobodna trgovina među zemljama regiona je unapređena. Građani svih zemalja u regionu, izuzev građana Kosova, uživaju bezvizni režim sa zemljama Šengenskog sporazuma. Hrvatska završava svoje pregovore o članstvu i pred pristupanjem je EU, Makedonija i Crna Gora su dobile status kandidata i spremne su da počnu pregovore o članstvu, Albanija i Srbija su podnele prijave za članstvo i očekuju da dobiju status kandidata tokom 2011. Za detaljan pregled stanja evropske integracije zemalja Zapadnog Balkana pogledajte Tabelu 1.

2.2.2. Posvećenost EU regionu, pokretanjem PSP-a i postavljanjem jasnih kriterijuma za dostizanje punopravnog članstva, doprinela je **političkoj stabilnosti i demokratskom razvoju** svake od zemalja. Evropska perspektiva je poslužila kao motiv za reforme, a PSP kao instrument koji je vodio države ka putu izgradnje demokratije i bega od autoritarizma i autarhije.

Tabela 1¹³

	Konsultat: radna grupa	Studija izvodljivosti	Pregovori o SSP-u	Potpisivanje PS-a i SSP-a	Sprovođenje PS-a	Ratifikacija SSP-a	Podnošenje kandidature	Uputnik	Odobrenje Komisije	Status kandidata	Datum pregovora	Pregovori o članstvu	Potpisivanje UP	Ratifikacija UP	Punopravno članstvo
Albanija															
Bosna i Hercegovina															
Hrvatska															
Kosovo															
BJR Makedonija															
Crna Gora															
Srbija															

13. Stanje evropske integracije zemalja Zapadnog Balkana, april 2011.

2.2.3. Transformativna, meka moć EU je **olakšala proces tranzicije država ZB**, usmeravajući ga ka jednom odredištu – punopravnom članstvu u EU. Na taj način došlo je do spajanja dva procesa, procesa tranzicije i integracije, koji inače ne moraju predstavljati istovetne procese. Upravo na ovim osnovama je moguće napraviti razliku između EU kao cilja i EU kao sredstva. Punopravno članstvo u EU je cilj za države ZB. Međutim, pre ostvarenja tog cilja države moraju da prođu kroz težak proces tranzicije ka demokratiji, vladavini prava i tržišnoj ekonomiji. Evropske integracije na taj način predstavljaju i sredstvo za dostizanje ovih standarda. PSP je doprineo da države napredak u reformama mere prema tome koliko su bliže EU: napredak u procesu tranzicije je direktno srazmeran napretku u procesu EU integracija.

2.2.4. EU je kroz PSP obezbedila značajnu **finansijsku pomoć** iz budžeta (pogledati Tabele 2 i 3), koja se upotrebljava za projekte reformi zakonodavstva i institucija. Korišćenjem predpristupnih i pristupnih sredstava iz IPA instrumenta EU, proces reformi se sprovodi ciljano i planski.

Tabela 2¹⁴

	mil. €
Albanija	315,5
Bosna i Hercegovina	502,8
Hrvatska (*2000-2004)	278,8
Hrvatska (*2005-2006)	245,0
BJR Makedonija	298,2
Kosovo (*Privremena uprava)	205,5
Srbija i Crna Gora	2.559,8
Regionalni projekti	229,6
Ostalo	345,8
UKUPNO	5.385,0

Tabela 3¹⁵

	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
Albanija	61,0	70,7	81,2	93,2	95
Bosna i Hercegovina	62,1	74,8	89,1	106	108,1
Hrvatska	141,2	146	151,2	154,2	157,2
Kosovo (*UN SB 1244)	68,3	124,7	66,1	67,3	68,7
BJR Makedonija	58,5	70,2	81,8	92,3	98,7
Crna Gora	31,4	32,6	33,3	34	34,7
Srbija	189,7	190,9	194,8	198,7	202,7
UKUPNO	612,2	709,9	697,5	745,7	765,1

14. Pomoć državama Zapadnog Balkana za period 2000-2006. (u milionima evra). Izvor: http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/planning-ipa_en.htm.

15. Pretpristupna pomoć državama Zapadnog Balkana (IPA) za period 2007-2011. (u milionima evra). Izvor: http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/planning-ipa_en.htm.

- 2.2.5. PSP je poseban naglasak stavio na stabilizaciju regiona i potrebu za **razvojem i unapređenjem regionalne saradnje**. Za razliku od zemalja srednje i istočne Evrope, na ZB se radilo ne samo o tranzicionim, već i o postkonfliktnim društvima. Dosadašnji koraci u regionalnoj saradnji bili su ograničenog uspeha. Sve zemlje su ili uspešno okončale, ili privede kraju saradnju sa Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju (MKSJ).¹⁶ Tribunal je kroz procesuiranje optuženih za krivična dela izvršena tokom rata na teritoriji bivše Jugoslavije imao za cilj da doprinese pomirenju u regionu. Formirano je više regionalnih asocijacija i inicijativa (pogledati tabelu 4). Jačaju bilateralni odnosi između zemalja, što je posebno važno imajući u vidu prošlost opterećenu ratovima, stradanjima, traganjem za zločincima i međusobnim optuživanjima. Proces regionalnog integrisanja tako je postao test kojim zemlje ZB pokazuju svoju zrelost i sposobnost prevazilaženja razmirica i zaostavštine ratova.
- 2.2.6. Ispunjavanje strogih kriterijuma dovelo je do **vizne liberalizacije**, a potom i **beviznog režima** za putovanje u zemlje Šengenskog sporazuma većini građana država ZB, iako ovaj proces još uvek nije završen. Ukidanje viza predstavlja najbolji primer uspešne primene politike uslovljavanja prema zemljama ZB. Kroz pažljivo vođen, transparentan i kontrolisan proces, države regiona ispunile su postavljene uslove i kao rezultat, njihovi građani danas uživaju slobodu kretanja u Evropi.

Tabela 4

Regionalne inicijative u jugoistočnoj Evropi
Proces saradnje u jugoistočnoj Evropi (<i>South East European Cooperation Process – SEEC</i>) ¹⁷
Srednje-evropski sporazum o slobodnoj trgovini (<i>Central European Free Trade Agreement – CEFTA</i> 2006) ¹⁸
Savet za regionalnu saradnju (<i>Regional Cooperation Council – RCC</i>) ¹⁹
Crnomska ekonomska saradnja (<i>Organization of the Black Sea Economic Cooperation – BSEC</i>)
Srednje-evropska inicijativa (<i>Central European Initiative – CEI</i>)
Proces saradnje na Dunavu (<i>The Danube Cooperation Process – DCP</i>)
Jadransko – jonska inicijativa (<i>Adriatic-Ionic Initiative – All</i>)

16. Pred MKSJ-om od osnivanja 1993. optuženo je 161 lice, od kojih su svega dvojica još uvek u bekstvu (Goran Hadžić i Ratko Mladić), protiv 38 se vodi postupak, 11 je oslobođeno optužbe, 61 osuđen, 13 slučajeva predato je nacionalnim sudovima, a za 36 optuženih povučene optužnice, ili su preminuli tokom postupka.

17. SEEC je pokrenut 1996. godine u Sofiji. Regionalni neinstitucionalizovani proces koji koordinira predsedavajuća država. Predsedavanje SEEC-om traje godinu dana i rotira se među državama učesnicama. Najvažniji godišnji događaj je samit šefova država i vlada.

18. CEFTA je zaključena 1992. godine između Poljske, Čehoslovačke (od 1. januara 1993. Češke i Slovačke) i Mađarske. Zaključivanjem amandmana na CEFTA sporazum 2006, države članice ove regionalne zone slobodne trgovine postaju Albanija, Bosna i Hercegovina, UNMIK u ime Kosova, Moldavija, Srbija i Crna Gora, sa svrhom stvaranja zone slobodne trgovine do 31. decembra 2010. Za više detalja pogledati: <http://www.cefta2006.com/>.

19. Na samitu SEEC-a u Zagrebu, maja 2007, doneta odluka o transformaciji Pakta za stabilnost u JIE i prenos nadležnosti na novu organizaciju – Savet za regionlanu saradnju. Sedište stalnog sekretarijata je u Sarajevu. Više o Regionalnom savetu za saradnju: <http://www.rcc.int/>.

2.3. Neuspesi i nedostaci PSP-a

- 2.3.1. Zemlje ZB nalaze se u različitim fazama procesa evropske integracije, svaka sa svojom procenom pristupanja EU. PSP nije uspeo u pokušaju da se sve zemlje kreću ujednačenom brzinom. Postojeća neizvesnost ostavlja mnogo prostora za **spekulacije i licitiranja političara** oko godine pristupanja, najčešće u periodima izbornih kampanja. To čine iz jasnog razloga: članstvo u EU postalo je **deo previsokih očekivanja javnosti**. Stoga neuspesi u ispunjavanju uslova koje predviđa PSP lako vode u frustracije kod političara, koje se potom prelivaju i na građane.
- 2.3.2. Ovakav pristup ostavlja negativne posledice po javno mnjenje, koje usled velikih razočarenja svoje neostvarene želje vezuje za „stalna uslovljavanja“ EU i sporost napretka prema članstvu. **Posledica je opadanje podrške građana** država ZB za pridruživanje EU.
- 2.3.3. Još jedan fenomen prisutan je u ponašanju političkih lidera – **zloupotreba ispunjavanja uslova** za članstvo u EU. Ispunjavanje uslova za članstvo najčešće je opravdanje pred građanima za nepopularne reformske mere, ali i za neuspehe i političke promašaje na tom putu. U takvim situacijama, političkim liderima najlakše je da se stave u ulogu žrtve. Politička neodgovornost i nespremnost da se sprovedu suštinske reforme predstavljaju najvažniji razlog zbog kojih države ZB zaostaju u procesu evropske integracije.
- 2.3.4. **Građani su neobavešteni** o značaju PSP-a, dok o napretku zemlje prema članstvu saznaju iz povremenih, često nepotpunih i nepreciznih vesti. Do danas države ZB nisu napravile jasnu analizu troškova i dobiti, koja bi građanima pokazala na koji način će napredak u evropskim integracijama uticati na njihov svakodnevni život. Kada je nivo informisanosti o tako važnom procesu nizak, to otvara prostor za nagađanja, dodatni skepticizam i strahove – „evrofobiju“. Stoga građani, kada bivaju upitani za mišljenje o pristupanju EU odgovor ne zasnivaju na pravim informacijama o EU, već svojim predstavama o EU, koje nisu odraz stvarnih događaja i činjenica.
- 2.3.5. Pristup EU regionu je kritikovan kao **nekoherentan**. Države članice EU nemaju jedinstven pristup prema otvorenim pitanjima na Balkanu – Kosova, Makedonije, Bosne i Hercegovine – što smanjuje uticaj EU u regionu. Nedosledna primena politike uslovljavanja, neretko insistiranje EU na ispunjavanju političkih kriterijuma pre tehničkih, destimulišuće deluje na zemlje koje tehničke kriterijume ispunjavaju u predviđenom roku²⁰.
- 2.3.6. PSP je bio zamišljen kao efikasniji i fleksibilniji put za pridruživanje i pristupanje EU, inicijalno planiran za vremenski period od deset godina. Međutim, izuzev Hrvatske, ostale zemlje ZB još uvek su daleko od članstva u EU. I pored uspeha koje je postigao u stabilizaciji regiona, PSP se pokazao kao **neefikasan i neelastičan mehanizam**

20. Makedonija je, primera radi, usvojila i primenjuje veliki deo pravnih tekovina (*acquis communautaire*), ali još uvek nema datum otpočinjanja pregovora sa EU.

koji predugo traje. Njegova primena je većinu zemalja ZB dovela niti previše blizu članstvu u EU, niti ih je ostavila previše daleko.

- 2.3.7. Regionalna saradnja imala je, kako je gore navedeno, ograničen uspeh. **Regionalna saradnja je neiskrena**, karakteriše je izbegavanje preuzetih obaveza i davanje lažnih obećanja. Iako je zajednički interes više nego uočljiv, a problemi i izazovi slični, saradnja u velikoj meri ostaje sporadična, na nivou pojedinačnih država i njihovih bilateralnih odnosa, ili pojedinačnih lidera i njihovih ličnih odnosa. Ne postoje efikasni instrumenti saradnje i prevazilaženja problema. Štaviše, zvaničnici država su uspevali da populističkom retorikom naruše ionako krhke odnose u regionu. To je dodatno izazivalo sumnje kod evropskih partnera u iskrenost i stvarne namere samih lidera: da li oni preduzimaju korake ka regionalnoj saradnji zato što prepoznaju interes u tome, ili samo zato što se tako nešto od njih traži i postavlja kao uslov.
- 2.3.8. **Region pokazuje nesposobnost da govori jednim glasom** i kroz usaglašavanje interesa pokazuje inicijativu i šalje jasnu poruku sopstvenom mestu i ulozi u Evropi. Moglo bi se reći da EU ima plan za ZB, ali da ZB nema plan za EU. Region je još uvek u „drugoj brzini“ kada je u pitanju regionalna saradnja.
- 2.3.9. Danas svi građani država ZB, s izuzetkom građana Kosova, mogu da putuju slobodno u zemlje Šengenskog sporazuma. Međutim, **sam region ostao je na nivou „zatvorenog zamka“** kada se pogleda raspoloženje i spremnost građana da putuju u susedne zemlje. Između nekih država u regionu još uvek postoji vizni režim²¹, transportne veze su nedovoljno razvijene (putna infrastruktura), zaostale (železnice), ili uopšte ne postoje (npr. avionske linije između mnogih glavnih gradova regiona). Ovakva situacija ima negativne posledice iz najmanje dva razloga: (1) ekonomska saradnja je time opterećena i sputana, otežano je kretanje ljudi, a prepreke slobodnoj trgovini i investicijama onemogućavaju slobodno kretanje roba, kapitala i usluga; (2) građani ostaju bez prilike da steknu neposredno iskustvo o svojim susedima, ograničava se kulturna saradnja, razmena informacija, iskustava, a time i mogućnost unapređivanja odnosa.

2.4. Budućnost PSP-a Zapadnog Balkana

- 2.4.1. Zapadni Balkan, i pored značajnog napretka koji je ostvaren sprovođenjem političkih i ekonomskih reformi, suočava se sa velikim izazovima vezanim za održivost ekonomskog modela razvoja, vladavinu prava, reformu državne uprave i sudstva, borbu protiv korupcije i organizovanog kriminala. To utiče na ispunjavanje uslova EU i predstavlja jedan od osnovnih razloga za neujednačen tempo evropskih integracija država Zapadnog Balkana.
- 2.4.2. Uprkos očekivanjima da otvori novo poglavlje u odnosima između EU i zemalja Zapadnog Balkana, ministarski sastanak u Sarajevu održan juna 2010. doprineo je sumnjama zemalja ZB u pogledu dalje podrške EU i njenih država članica za proširenje EU. Potvrda posvećenosti EU integraciji Zapadnog Balkana na samitu u Sarajevu je imala formu simboličnih i uopštenih izjava. Konkretna rešenja ili najave efikasnijeg pristupa proširenju su izostala. Nisu razmatrani predlozi ili inicijative za rešavanje krupnih regionalnih problema – odnosa Srbije i Kosova, političke paralize u kojoj se nalazi Bosna i Hercegovina, ili spora Makedonije i Grčke oko imena makedonske države.
- 2.4.3. S obzirom da je solunski samit 2003. bio poslednji na kome je razmatrana strategija EU za Zapadni Balkan i da je od tada prošlo gotovo osam godina, EU bi trebalo da evaluiira dosadašnji uspeh PSP-a, oceni da li su postojeći okviri i instrumenti dovoljni za uspešan završetak procesa i definiše naredne korake i reforme samog PSP-a tako da na najbolji način odgovori potrebama regiona. U tom smislu, EU treba da razmotri usvajanje nove strategije koja će voditi ciljanim reformama i biti od koristi za građane Zapadnog Balkana (npr. vlade u regionu su dokazale sposobnost da ostvare napredak kada su uslovi precizno definisani, transparentni i merljivi, kao što je to bio slučaj sa liberalizacijom viznog režima).

21. Državljanima Kosova onemogućen je ulazak u Srbiju sa kosovskim pasošima, dok su im za ulazak u Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu potrebne vize. Albanija je u aprilu 2010. ukinula vize za građane Srbije, dok je Srbija ukinula vize građanima Albanije tek novembra 2010.

3. FAKTORI KOJI UTIČU NA POLITIKU PROŠIRENJA EU PREMA ZAPADNOM BALKANU

3.1. „Zamor od proširenja“ i „apsorpcioni kapacitet“ EU

- 3.1.1. Poslednjih godina se sve češće pominje tzv. „zamor od proširenja“ kao razlog za usporavanje procesa evropske integracije ZB. Potrebno je razlikovati (1) pristup evropskih institucija nadležnih za proširenje i vlada država članica i (2) debatu koja se o tome vodi u javnosti. Kada se govori o radu institucija, ili pregovorima u koje su uključene vlade država članica, za sada ne postoje indikatori koji bi sugerisali da postoji zamor od proširenja. Sve nadležne institucije funkcionišu, što se potvrđuje kroz činjenicu da su bezmalo sve zemlje tokom protekle dve godine prošle nekoliko koraka u procesu pridruživanja.
- 3.1.2. Kada se radi o državama članicama, glasovi iz Nemačke tokom 2009. sugerisali su da bi do zastoja u proširenju moglo doći nakon prijema Hrvatske. Takve ideje, međutim, ostale su na nivou izjava datih tokom predizborne kampanje. Ipak, sve veći broj izjava evropskih zvaničnika svedoče da je entuzijazam za proširenje u državama članicama na veoma niskom nivou. U svojstvu predsedavajućeg Saveta EU za period januar-jun 2011, mađarski premijer Viktor Orban izjavio je 15. aprila 2011. da od njegovog prvog dolaska u Brisel 1996. podrška proširenju nikada nije bila niža: „Postoje sumnje, rezerve, strahovi i neizvesnosti – to su ključne reči koje se vezuju za proširenje. Lideri članica EU ne daju odgovor na jednostavno pitanje – da li je proširenje EU u interesu Unije. Plivamo protiv struje. Nikada do sada naklonjenost proširenju EU nije bila manja.“²²
- 3.1.3. „Zamor od proširenja“ je nedovoljno jasan pojam. Može se odrediti kao političko stanje, ili političko osećanje skepse prema budućem proširenju. Zamor od proširenja smatra se prolaznim osećanjem: nakon perioda odmaranja, u kome se mogu izvršiti procene efekata dosadašnjih proširenja, Evropa može prevazići zamor. I pored neodređenosti, pojam se široko upotrebljava u javnom diskursu. Do sada se oslanjao na dva koncepta koja su slično, nedovoljno jasno, određena: jedan je „apsorpcioni kapacitet“ EU, koji je za razliku od „zamora od proširenja“ ušao u zvanične dokumente EU, bez da je utvrđeno precizno značenje pojma; drugi je definisanje „konačnih granica Evrope“, o čemu se vode političke i filozofske rasprave kojima se za sada ne nazire kraj.
- 3.1.4. Bez obzira na neodređenost, četiri grupe razloga se pominju u prilog postojanja zamora od proširenja EU: (1) iskustvo poslednjeg talasa proširenja, (2) institucionalna i politička kriza EU, (3) posledice svetske ekonomske krize i (4) otvorena politička pitanja na ZB.

- 3.1.5. Iskustvo poslednjeg istočnog talasa proširenja, kada je 2004. i 2007. u EU primljeno ukupno 12 novih država, mahom nerazvijenijih u odnosu na stare države članice, imalo je institucionalne, političke, ali i ekonomske posledice sa kojim se proširena EU morala suočiti. Na junskom samitu Evropskog saveta 2006. prvi put se u zvaničnim dokumentima pominje „apsorpcioni kapacitet“ EU i poziva na izradu specijalnog izveštaja o ovoj temi. Sam izbor reči – „apsorpcija“ – interesantan je pre svega jer potiče iz prirodnih nauka. Apsorpcija je hemijski i fizički proces u kojem atomi, molekuli ili joni ulaze u određeni gas, tečnost ili čvrsti materijal, odnosno upijaju se. U kontekstu proširenja EU, ovaj prirodni proces odabran je radi utvrđivanja da li i u kojoj meri nalet atoma, molekula ili jona (zemlje proširenja) može da se upije, apsorbuje u čvrsti materijal EU, a da ga pritom ne razgradi, ili ne uništi.
- 3.1.6. Apsorpcioni kapacitet EU moguće je odrediti uzimanjem u obzir nekoliko parametara: (1) kapacitet tržišta roba i usluga, (2) kapacitet tržišta rada da apsorbuje nove članice, (3) kapacitet finansiranja EU za apsorpciju novih država članica, (4) kapacitet institucija EU da funkcionišu sa novim državama članicama, (5) kapacitet društva da apsorbuje nove države članice i (6) kapacitet EU da osigura svoju stratešku bezbednost.
- 3.1.7. Kada se radi o zemljama ZB, kapacitet tržišta roba i usluga ne predstavlja realan problem za EU. Puna primena Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) rezultiraće u stvaranju zone slobodne trgovine, odnosno slobodnog protoka roba i usluga. Štaviše, radi se o zemljama sa slabim i malim ekonomijama u poređenju sa evropskim. Jedini stvarni izazov nije na strani EU već na strani zemalja ZB, a to je razvijanje ekonomije osposobljene da se takmiči na tržištu EU.
- 3.1.8. Kapacitet tržišta rada predstavlja nešto veći izazov za EU, posebno imajući u vidu ekonomsku krizu i rast nezaposlenosti. Ipak, tri su važna faktora koja treba imati u vidu: (1) 2004. prilikom prijema novih članica uveden je prelazni period u kome su važila ograničenja za slobodno kretanje radne snage, što se može ponoviti i za zemlje ZB; (2) stopa nataliteta i demografska kretanja (starenje populacije) u EU27 za posledicu imaju prirodni „uvoz“ radne snage; (3) populacija EU27 broji 500 miliona ljudi, dok sve zemlje ZB imaju oko 25 miliona, što predstavlja oko 5% ukupne populacije EU. Imajući ove cifre u vidu, teško je zamisliti da će pritisak radne snage biti velik čak i ukoliko hipotetički zamislimo da svi nezaposleni na ZB nađu posao u EU (što se naravno neće dogoditi). Pored toga, starenje stanovništva je opšti trend u Evropi, a demografski problemi i manjak visokokvalifikovane radne snage oseća se i u zemljama ZB. Veliki izazov za ove zemlje, srednjeročno, predstavljaće tzv. „odliv mozгова“, tako da će i one morati da učine više na privlačenju radne snage, naročito za visokokvalifikovane poslove.
- 3.1.9. Kapacitet finansiranja EU za apsorpciju novih država članica odnosio se na mogućnosti rasta dela evropskog budžeta namenjenog za strukturne fondove EU. Ovi fondovi namenjeni su finansiranju razvojnih projekata u regionima koji imaju BDP manji od 75% proseka EU. 2/3 novca iz strukturnih fondova namenjen

22. Pogledati: <http://www.euractiv.rs/eu-prioriteti/1647-orban-dramatian-pad-podrke-proirenju-u-eu>.

je razvoju ovih regiona. U državama članicama koje uplaćuju više novca nego što dobijaju iz budžeta EU često se vodi pregrejana politička debata o ovom pitanju. Ona je naročito došla do izražaja nakon početka svetske finansijske krize krajem 2008, svetske ekonomske krize koja je usledila, a potom i krize evra koja je kulminirala tokom 2010. godine, usled nemogućnosti nekih od zemalja evro-zone da servisiraju svoj suvereni dug.

3.1.10. I pored toga što je budžet EU manji od 1% ukupnog BDP-a država članica, u javnom mnjenju političkim manipulacijama stvara se slika o ekstenzivnoj potrošnji i rasipanju na nivou EU. Takođe, postojala su snažna protivljenja javnosti da se pomogne državama koje su zapale u krizu (Grčka, Irska, Portugal), čak i po cenu ukidanja evra. Sve je to doprinelo opštem rastu evroskepticizma i ksenofobije u EU, što se nužno odrazilo i na politiku proširenja.

3.1.11. Institucionalna i politička kriza EU posledica je propalog Ugovora o Ustavu za Evropu i problema sa ratifikacijom Ugovora iz Lisabona. Prethodni Ugovor iz Nice bio je predviđen samo za EU27. Stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora, put za buduća proširenja je otvoren, a institucionalna kriza je prevaziđena. Međutim, kriza evropske integracije i poverenja u EU time se nije završila.

3.1.12. Kapacitet društava EU da apsorbuju nove države povezan je sa stavovima javnog mnjenja u državama članicama. Identitet i slika koju građani EU imaju o sebi i svojoj zajednici odudara od one koju imaju o Balkanu. Percepcija Balkana, naročito država bivše Jugoslavije, u javnosti je i dalje vezana za ratove, genocid, nesreću, siromaštvo i neuređenost. Takve odrednice onemogućavaju pozitivnu percepciju budućeg članstva balkanskih država u EU. S druge strane, uspeh Slovenije doprineo je promeni ovakve slike, dok članstvo Hrvatske predstavlja još veću šansu da se skepticizam prema Balkanu dodatno smanji. U svim istraživanjima javnog mnjenja građana EU, ipak, prisutan je trend rasta ksenofobije. Promena percepcije kod javnog mnjenja u državama članicama EU stoga će biti dugotrajan proces i veliki izazov za zemlje Zapadnog Balkana.

3.1.13. Kapacitet EU da osigura sopstvenu stratešku bezbednost određena je potencijalnom političkom nestabilnošću na ZB, koju generišu nerešena pitanja između država regiona. Zbog toga će se insistirati na njihovom rešavanju pre članstva, kako se problemi slični kiparskom ne bi uneli u EU. Iskustvo pokazuje da je pritisak za rešavanje otvorenih pitanja mnogo jači pre članstva u EU. Tu svoju meku moć EU već sada u velikoj meri koristi: za države regiona „šargarepa“ članstva je jedan od naj snažnijih motiva za rešavanje otvorenih pitanja.

3.2. Javno mnjenje i proširenje EU

3.2.1. Istraživanja javnog mnjenja u državama članicama poslednjih godina pokazuju efekte zamora od proširenja, iako rezultati pokazuju da javno mnjenje istovremeno smatra da je proširenje u prošlosti doprinelo stabilnosti i ekonomskom razvoju

Evrope. Velika većina građana EU (čak 2/3) snažno je podržavala razloge koji stoje iza proširenja: ponovno ujedinjenje kontinenta, jačanje EU, solidarnost sa zemljama koje su pristupale, konsolidacija zajedničkih evropskih interesa i vrednosti.²³ Istovremeno, većina u javnom mnjenju starih država članica smatra da je proširenje više bilo u interesu novih nego starih članica. Iz postojećih pokazatelja može se zaključiti da opšta podrška za proširenje opada, dok protivljenje proširenju EU raste.²⁴

Tabela 5²⁵

	Pitanje: „Da li ste za...“	ZA	PROTIV	NE ZNA
2005 (proleće)	...proširenje EU na Balkan i Tursku?“	46%	n/a	n/a
2006 (proleće)	...proširenje EU na Zapadni Balkan?“	48%	36%	n/a
2006 (proleće)	...proširenje EU na Tursku?“	39%	48%	n/a
2007 (proleće)	...proširenje EU na nove države?“	49%	39%	12%
2007 (jesen)	...proširenje EU na nove države?“	46%	40%	14%
2008 (proleće)	...proširenje EU na nove države?“	47%	39%	14%
2008 (jesen)	...proširenje EU na nove države?“	44%	43%	13%
2009 (proleće)	...proširenje EU na nove države?“	43%	46%	11%
2009 (jesen)	...proširenje EU na nove države?“	46%	43%	11%
2010 (proleće)	...proširenje EU na nove države?“	40%	48%	12%
2010 (jesen)	...proširenje EU na nove države?“	43%	45%	12%
ŠARGAREPA				
2005 (proleće)	...proširenje EU na Srbiju?“	44%	n/a	n/a
2006 (proleće)	...proširenje EU na Srbiju?“	47%	33%	n/a
2008 (proleće)	...proširenje EU na Srbiju?“	38%	47%	n/a
2010 (jesen)	...proširenje EU na Srbiju?“	34%	53%	n/a

3.2.2. Velike razlike mogu se uočiti u percepciji proširenja EU na razvijene zemlje Evrope, od proširenja na Zapadni Balkan i Tursku. Kada se postavi pitanje o eventualnom proširenju EU na Norvešku, Island ili Švajcarsku, istraživanja pokazuju da je procenat podrške za takvo proširenje veći od 75%. Taj procenat je mnogo manji kada se radi o Turskoj i Zapadnom Balkanu, gde se procenti kreću u rasponu 40-50%.

3.2.3. Razlike se mogu uočiti u pogledu stavova javnog mnjenja o proširenju EU na Tursku, odnosno na Zapadni Balkan. Tabela 1 pokazuje da za pristupanje Turske nikada nije postojala većinska podrška u javnom mnjenju EU. Od 2006. većina građana

23. Pogledati Evrobarometar, „Attitudes towards European Union Enlargement“, Posebno istraživanje Evrobarometra 255, juli 2006, str. 20.

24. Pogledati Tabelu 5.

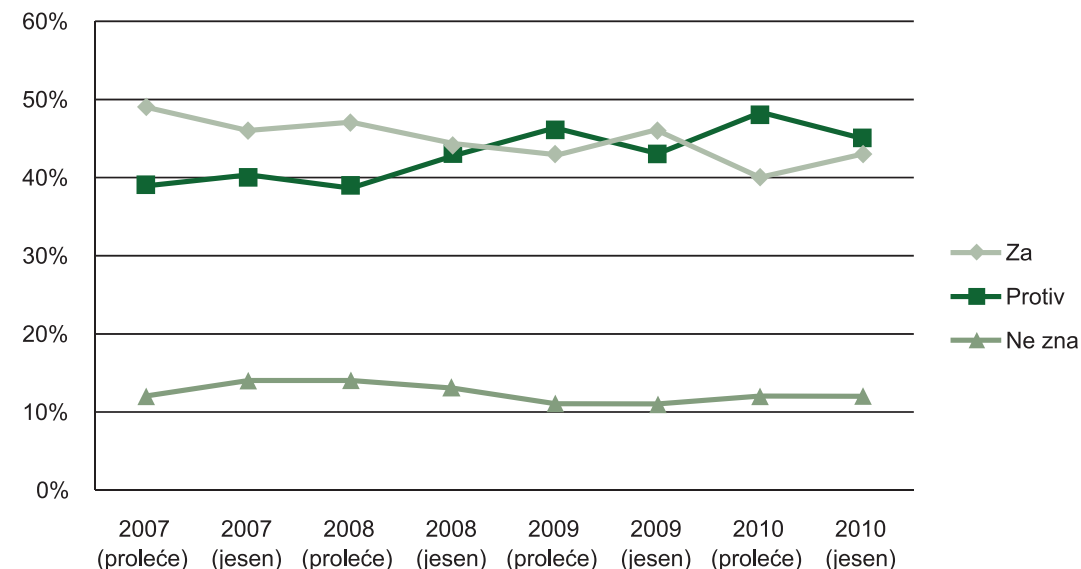
25. Izvor: Evrobarometar. Ispitanici: građani EU.

EU stabilno se izjašnjava protiv proširenja EU na Tursku. Za pristupanje Zapadnog Balkana ranije nije postojalo takvo protivljenje. Naprotiv, ispitivanje javnog mnjenja iz 2006. pokazuje da je većina građana EU bila za proširenje na Zapadni Balkan.

- 3.2.4. Kada se govori o Zapadnom Balkanu, mogu se uočiti nijanse koje razlikuju podršku pristupanju pojedinih zemalja. Hrvatska uživa podršku za članstvo koja je oko 50% (u poslednjem istraživanju od jeseni 2010. odnos za-protiv je 47% prema 41%), dok su sve ostale zemlje Zapadnog Balkana ispod ove granice. Kada se radi o Srbiji, većinska podrška članstvu Srbije bila je izmerena 2006, kada je više građana EU bilo za nego protiv, dok se do 2008. ova situacija preokrenula. U najskorijem istraživanju (jesen 2010), svega 34% građana EU se izjasnilo za, a 53% protiv članstva Srbije. Iza Srbije su Turska (odnos za-protiv je 30%-59%), Albanija (29%-58%) i Kosovo (29%-57%).
- 3.2.5. Ove varijacije postoje u zavisnosti od toga kako se države predstavljaju i projektuju u javnom mnjenju. Do sada, one su gotovo isključivo slale sliku zemalja kojima je potrebna pomoć i koje prave probleme, čemu odgovara i projekcija kod javnog mnjenja. Ovakvu sliku potrebno je preokrenuti u predstavljanje sopstvenog doprinosa EU, pozitivnog i dobrog što se donosi za sto. Kako EU pokazuje slabosti u mnogim oblastima, postoji pretnja da će se javno mnjenje okrenuti nacionalizmu. Pre nego što se to dogodi, region Zapadnog Balkana bi trebalo da osvoji skeptike u EU i proširi uticaj i izvan zemalja koje smatra tradicionalnim partnerima.
- 3.2.6. Konačno, i nakon otrežnjenja od euforije prema proširenju koja je nastala 2004, podrška za proširenje je sve do 2008. konstantno bila viša od protivljenja. U proleće 2009, međutim, po prvi put se u istraživanjima beleži viši procenat građana EU koji su protiv proširenja, od onih koji su za.²⁶ Ovakva tendencija je blago preokrenuta u istraživanju na jesen 2009, da bi tokom 2010. protivljenje proširenju ponovo bilo više od podrške. Najverovatniji uzrok za ovakav razvoj je svetska ekonomska kriza i njene posledice u Evropi.
- 3.2.7. Prilikom čitanja ovih rezultata važno je napomenuti da je javnost osetljiva na način prezentovanja i izveštavanja o proširenju iz medija. Politika proširenja uvek gubi na podršci ukoliko se prikazuje kao dodatno opterećenje, ili pominje u kontekstu ekonomske krize. Na taj način, tema se lako zloupotrebljava u političke svrhe. Pored toga, trend rastuće ksenofobije unutar i izvan Evropske unije je ograničavajući faktor za podršku proširenju. Lideri EU i njenih država članica ne stimulišu otvorenu i argumentovanu raspravu o prednostima i izazovima proširenja EU i retko osuđuju otvoreno izražavanje ksenofobije. Podsticanje javnosti na otvorenu debatu o proširenju je neophodno.

Grafikon 1²⁷

Da li ste za to da buduće proširenje EU uključi nove države u godinama koje dolaze?

26. Pogledati Grafikon 1.

27. Izvor: Evrobarometar. Ispitanici: građani EU.

4.

DEFINISANJE ODRŽIVOG
SCENARIJA PRIDRUŽIVANJA I
PRISTUPANJA REGIONA EU

4.1. Scenariji prolaska kroz cilj: zajedno ili pojedinačno u EU?

- 4.1.1. Ideja da sve zemlje Zapadnog Balkana budu zajedno primljene u EU, u tzv. „konvoju“ i revidiranje sadašnjeg scenarija tzv. „regate“, odnosno individualnog pristupanja, i dalje je aktuelna u EU. Iako je zvanični pristup EU da će napredak svake države biti procenjivan individualno, i dalje se razmišlja o scenarijima zajedničkog učlanjenja, primenom pristupa tzv. „modifikovane regate“, odnosno „malog konvoja“. Iako je scenario konvoja zvanično napušten, postoji mogućnost da će se opet aktuelizovati pred sam ulazak ovih zemlja, kao što je bio slučaj prilikom proširenja 2004.
- 4.1.2. **Scenario 1: „regata“.** Scenario pristupanja svih zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji u istom trenutku postojao je na nivou ideje nakon 2000. Ubrzo je napušten i zamenjen politikom individualnog pristupa. Brzina kojom se država kreće ka EU zavisi od sposobnosti te države da preuzima prava i obaveze koje proizlaze iz članstva. Na taj način, svaka zemlja napreduje prema EU na osnovu svoje individualne uspešnosti u ispunjavanju postavljenih uslova.
- 4.1.3. Tri su osnovna razloga za usvajanje scenarija individualnog prolaska kroz cilj, ili regate, koji su se pojavljivali sledećim redosledom:
1. Snažno protivljenje zemalja koje su ostvarile veći napredak u PSP-u, pre svega Hrvatske, usled straha da bi bile prinuđene da čekaju ostale zemlje koje su zaostajale;
 2. Spor napredak ostalih zemalja, slabe institucije, stalne političke nestabilnosti i krize. U Srbiji je takvo stanje kulminiralo ubistvom premijera Zorana Đinđića, što je izazvalo šok i početak otrežnjenja u EU oko perspektiva zemalja regiona u pogledu članstva;
 3. Prevremeni ulazak Bugarske i Rumunije i stav unutar EU da nijedna sledeća zemlja neće biti primljena ukoliko u potpunosti ne ispunjava kriterijume za članstvo.
- 4.1.4. **Scenario 2: „konvoj“.** Izuzev Hrvatske, čije je stupanje u punopravno članstvo EU izvesno najkasnije 2013, za preostale zemlje Zapadnog Balkana moguće je aktuelizovati scenario grupnog ulaska u članstvo, u konvoju. Argumenti u prilog primeni ovakvog scenarija na ZB su sledeći:
1. Strateški posmatrano, proces evropske integracije i proširenja je istorijski doprineo širenju mira i stabilnosti na kontinentu i ne bi ga trebalo posmatrati isključivo kao birokratski proces ispunjavanja tehničkih kriterijuma i standarda;

2. Regionalnu saradnju sa evropskim odredištem potrebno je staviti u središte integracionih procesa, jer je ona ključna za razvoj održivog mira i stabilnosti u regionu, a time i u Evropi. Dosadašnjim individualnim pristupom države nisu imale stvarne podsticaje da sarađuju, što je regionalnu saradnju učinilo iznuđenom i neiskrenom. Perspektiva zajedničkog učlanjenja svih država ZB doprinela bi da se ovakva situacija izmeni;
3. Zatvaranje krugova proširenja. Broj država koje iskazuju želju za članstvom u EU se smanjuje, zbog čega je potrebno taj proces dovesti do kraja. Perspektive svih ostalih država van Zapadnog Balkana i Islanda (u prvom redu Turske i zemalja Istočnog partnerstva²⁸) neizvesne su. Nakon zatvaranja proširenja potrebno je posvetiti se konsolidaciji EU i daljem produbljivanju integracije. Proširenje EU treba da bude neraskidivo povezano sa idejom izgradnje federalne Evrope.

- 4.1.5. Imajući u vidu navedene razloge, najverovatnije je da će iz praktičnih razloga EU prevagnuti u korist proširenja prema scenariju konvoja (ili određene varijacije ovog pristupa, videti u nastavku teksta). To znači da će se i one zemlje koje su manje spremne ipak prihvatiti u punopravno članstvo.
- 4.1.6. Ukoliko se ovakav pristup usvoji kao zvanična politika EU, mogući loši efekti jesu da on može dovesti do opuštanja zemalja u procesu reformi, što utiče na prolongiranje procesa. Takođe, zemlje koje brže napreduju biće u situaciji da čekaju one sa slabijim tempom reformi, što će uticati na slabljenje podrške evropskoj integraciji.
- 4.1.7. **Scenario 3: „modifikovana regata“, odnosno „mali konvoj“.** Alternativni pristup prvom i drugom scenariju može dovesti i do scenarija modifikovane regate, odnosno malih konvoja, prema kojima će između zemalja u finalnoj fazi ipak doći do grupisanja.
- 4.1.8. Bazirano na primeni nekoliko kriterijuma, od kojih su najvažniji postojanje političkih prepreka, razvijenost ekonomije i administrativni kapacitet za integracije, moguće je već sada identifikovati dve ili tri manje grupe.²⁹ Prema ovom scenariju, ukoliko Hrvatsku stavimo na čelu modifikovane regate, prvi mali konvoj činile bi Makedonija, Crna Gora i Srbija, a drugi Albanija, Bosna i Hercegovina i Kosovo. Zavisno od brzine rešavanja političkih problema, moguće je da se Albanija pridruži prvoj grupi, a da se Srbija premesti u treću grupu.
- 4.1.9. Tabela 2 u pogledu političkih prepreka rangira zemlje u tri grupe: sivom bojom označene su one koje imaju političke probleme koji ih blokiraju u daljem procesu evropske integracije, svetlo zelenom one čiji su politički problemi ozbiljni i koji usporavaju ili otežavaju proces, dok su zelenom bojom označene one koje nemaju značajnije političke prepreke. U pogledu ekonomskog razvoja, sivom bojom označene su zemlje koje imaju BDP *per capita* manji od 33% proseka EU27. Svetlo

28. Azerbejdžan, Belorusija, Gruzija, Jermenija, Modavija i Ukrajina.

29. Pogledati Tabelu 1.

zelenom su označene zemlje koje imaju prosek u rasponu od 33% do 50% proseka EU27, dok su zelenom označene zemlje čiji je BDP *per capita* viši od 50% proseka EU27. Konačno, u tabelu je ubačena i procena administrativnog kapaciteta za pristupanje, na osnovu ocena iz Izveštaja o napretku Evropske komisije.

Tabela 6³⁰

	Političke prepreke	BDP <i>per capita</i> (PPP) u odnosu na prosek EU (*procena 2010)	Administrativni kapacitet
Albanija	Funkcionisanje političkog sistema	24,34%	Nizak
Bosna i Hercegovina	Pitanje ustavne reforme	24,62%	Nizak
Hrvatska	Nema bitnijih	59,21%	Visok
Kosovo (*SB UN 1244)	Konačni status Kosova	n/a	Nizak
Makedonija	Spor oko imena sa Grčkom	31,13%	Visok
Crna Gora	Nema bitnijih	34,10%	Ograničen
Srbija	Haški tribunal Status Kosova	36,13%	Visok

4.2. Alternativni scenario: da li postoji održiva alternativa članstvu u EU za zemlje Zapadnog Balkana?

4.2.1. U prethodnom odeljku analizirana su scenarija u slučaju da sve zemlje ZB ostanu pri svojim strateškim odlukama o nastavku pridruživanja i članstvu u EU. U ovom odeljku studije biće analizirane mogućnosti alternativnih scenarija od članstva u EU za zemlje ZB. Takav razvoj naročito zagovaraju delovi javnosti u Srbiji, ali ga nisu bile imune i druge države Zapadnog Balkana. Kada se govori o alternativnim scenarijima evropskoj integraciji, mogu se identifikovati tri glavne percepcije alternativnih scenarija, i to kao (1) negativna alternativa, (2) pozitivna alternativa i (3) neodređenost alternative.

4.2.2. **Scenario 1: negativna alternativa.** Kada se alternativa članstvu u EU formuliše u negativnim projekcijama budućnosti, to se uobičajeno čini u terminima izolacije, samo-izolacije, lutanja u spoljnoj politici. U najlošijim projekcijama to je povratak na nacionalističke paradigme iz prošlosti, politiku izazivanja kriza, ratove.

4.2.3. Ovakve projekcije i dalje su aktuelne u delu javnosti, a one polaze od pretpostavke da krize i ratovi na Balkanu nisu završeni, odnosno da „nema konačnog statusa“³¹. Političke elite, prema ovom tumačenju budućnosti, pritajeno čekaju povoljne političke okolnosti, pre svega promenu spoljne strukture i odnosa snaga, kako bi krenule u nove obračune i crtanje novih granica na Balkanu. Stoga ih treba prepustiti samima sebi i ostaviti države i njihove lidere da se na bilo koji način dogovore o budućim odnosima, koji mogu uključivati bilo kakav prihvatljiv dogovor: promene granica, razmenu teritorija, razmenu stanovništva, itd.

4.2.4. Zemlje Zapadnog Balkana, a naročito Srbija kao najveća u regionu, sa potencijalom da utiče na stanje u Bosni i Hercegovini, Kosovu i Crnoj Gori, još uvek imaju potencijal da generišu krizu i nestabilnost na Balkanu. Upravo takav potencijal Srbije glavni je razlog njenog specifičnog značaja u regionu. Rešavanjem pitanja koja opterećuju Srbiju i njen evropski put rešavaju se bar dva politička pitanja u regionu – status Kosova i pitanje ustavnih promena u Bosni i Hercegovini. Obrnuto, nerešavanje ovih pitanja može proizvesti negativne alternative. Gubljenjem evropske perspektive, zemlje se mogu veoma lako preorijentisati na ranije perspektive teritorijalnih sporova i međuetničkih netrepeljivosti. Ovakav scenario je stoga najlošiji od svih.

4.2.5. **Scenario 2: pozitivna alternativa.** Pozitivna alternativa punopravnom članstvu u EU može se podeliti u dva podscenarija:

1. Model specijalnih odnosa sa EU;
2. Model privilegovanog partnerstva sa EU.

4.2.6. *Model specijalnih odnosa sa EU.* Jedan od modela pozitivne alternative članstvu u EU definiše se u terminima neutralnosti prema evropskoj integraciji i članstvu u EU. Ovakve modele odnosa sa EU primenjuju Švajcarska, Norveška i do nedavno Island, svaka sa određenim specifičnostima.

4.2.7. Ovaj scenario podrazumeva specijalni odnos. S jedne strane, to je prihvatanje političkog, ekonomskog i pravnog sistema koje nameće evropsko okruženje i gotovo puna primena propisa koji se usvajaju na unutrašnjem tržištu EU. S druge strane, to podrazumeva uspostavljanje ugovornog odnosa između strana, koji ne predstavlja punopravno članstvo u EU, već je koncentrisan na uže, neposredne i konkretne interese strana.

4.2.8. Ovakva alternativa podrazumeva dostizanje nivoa razvoja u skladu sa pravilima Evropskog ekonomskog prostora, optiranje za neke od politika EU, učestvovanje putem posebnih bilateralnih aranžmana u trgovini sa EU. Takve posebne odnose EU ima npr. sa zemljama EFTA (Evropsko udruženje za slobodnu trgovinu) kroz zaključivanje Sporazuma o evropskom ekonomskom prostoru (zaključili

30. Tabela je napravljena u analitičke svrhe. Za podatke o BDP-u izvor: Međunarodni monetarni fond. Nedostaci tabele su što ne uzima u obzir perspektive uklanjanja političkih prepreka (npr. za neke probleme već postoje rešenja ili put za njihovo rešavanje, dok se za neke ta rešenja ne naziru), ili procene razvoja administrativnih kapaciteta što je jedan od ciljeva PSP-a, kao i to koliko će nivo ekonomskog razvoja ili veličina tržišta uticati na odluku o prijemu u članstvo EU. Ocene o administrativnom kapacitetu urađene su na osnovu odgovora sagovornika u istraživanju, kao i godišnjih Izveštaja o napretku Evropske komisije.

31. Pogledati tekst: <http://www.eurasiareview.com/bosnia-and-kosovo-the-dance-of-intimate-enemies-09032011/>.

EU s jedne, i Island, Lihtenštajn i Norveška s druge strane), ili kroz zaključivanje seta bilateralnih ugovora koji se tiču raznih oblasti saradnje, kako je to uradila Švajcarska. Ovakve sporazume ove zemlje zaključile su jer im zbog zaštite određenih ekonomskih interesa i privrednih delatnosti ne odgovara punopravno članstvo u EU.

- 4.2.9. Usvajanje ovakvog modela za zemlje Zapadnog Balkana bilo bi održivo samo kada bi postojao stabilan društveni, politički i ekonomski sistem i njegove institucije. Realnost je ipak drugačija. Svi problemi ovih država, visoka korupcija, slabe institucije, borba protiv organizovanog kriminala, nerazvijenost ekonomije, su se tokom poslednjih deset godina gotovo isključivo rešavale putem reformi koje je zahtevao proces evropske integracije. Teško je zamisliti mogućnost da bi ovakav model bilo koja od zemalja ZB mogla samostalno da sprovede.
- 4.2.10. Ovaj scenario za zemlje ZB podrazumevao bi nastavak procesa reformi i pridruživanja EU, sa mogućnošću da se, kada se dostignu evropski standardi, optira protiv punopravnog članstva u EU. EU ne bi trebalo *a priori* da odbaci ovakav scenario, pre svega usled postojanja otvorenih političkih problema (npr. status Kosova) koji možda neće biti rešeni do stupanja Srbije u punopravno članstvo.
- 4.2.11. *Model privilegovanog partnerstva.* „Privilegovano partnerstvo“ je još uvek nov i neodređen koncept i ne zna se šta takvo partnerstvo podrazumeva. Ideju o privilegovanom partnerstvu predložila je Nemačka za uređenje odnosa EU i Turske, zemlje koja uživa status kandidata. Turska je alternativni model članstvu u EU odbila, nakon čega se ovaj model nije dalje razrađivao. Ipak, ostao je prisutan u javnosti.
- 4.2.12. Privilegovano partnerstvo određuje se kao tip posebnog ugovornog odnosa između EU i neke države, koji uključuje nešto više od partnerstva koje EU ima sa zemljama Istočnog partnerstva (npr. Ukrajinom), bliske odnose, ali ne i punopravno članstvo. Privilegovano partnerstvo pored slobodne trgovine u perspektivi uključuje prijem u zajedničko tržište: slobodu kretanja radne snage, kapitala i usluga.
- 4.2.13. Razlozi zbog kojih scenario privilegovanog partnerstva nije realna alternativa za zemlje ZB se mogu sumirati u sledećem:
1. Ideja o privilegovanom partnerstvu ponuđena je isključivo Turskoj, zbog njene veličine i posledica prijema u punopravno članstvo. Takva ideja nikada nije pomenuta u odnosima između EU i ZB;
 2. Protivljenje prijemu Turske u EU je stabilno većinsko raspoloženje evropske javnosti. Neke države članice EU najavile su referendum o prijemu Turske, čiji pozitivan rezultat nije verovatan. To je i osnovni razlog traganja za alternativnim rešenjima odnosa sa Turskom. U slučaju ZB takvo protivljenje ne postoji ni u javnosti, niti u institucijama EU ili njenim državama članicama;
 3. Ideju o privilegovanom partnerstvu kao zamenu za punopravno članstvo Turska

je odlučno odbila. Taj predlog nije ostao na stolu, pa se nisu razvili uslovi ili sadržaj privilegovanog partnerstva, što ga čini neodređenim i nepodesnim za ozbiljno uzimanje u obzir;

4. Bilo koja od država ZB koja bi kao alternativu prihvatila takve posebne veze sa EU, od kojih se najčešće u takvom scenariju pominje Srbija, suviše je mala da bi zaključivala takvu vrstu aranžmana sa EU.
- 4.2.14. Imajući ove argumente u vidu, ideju o privilegovanom partnerstvu, iako je o tome teško razmišljati kao o koherentnom predlogu, trebalo bi u Srbiji i na Zapadnom Balkanu najenergičnije odbaciti.
- 4.2.15. **Scenario 3: Neodređena alternativa.** Od alternativa članstvu u EU najviše se govori o onoj koja je najmanje određena, a to je odustajanje od evropske integracije bez jasnih uputa o okvirima drugačijeg puta, ili definisanja drugačijeg pravca u spoljnoj politici. Uglavnom, pominje se uopšteno saradnja sa svima gde postoji interes, u slučaju Srbije jačanje veza sa Rusijom i nesvrstanima, u slučaju regiona prihvatanje Turske kao regionalne sile, politike tzv. „neo-osmanizma“ i stvaranja tzv. „Turskog komonvelta“.
- 4.2.16. Procene o održivosti ovakvog scenarija nisu napravljene, niti su prezentovani podaci koji idu u prilog ovakvih regionalnih integracija, npr. nivou trgovinske razmene, mogućnosti ulaganja, sprovođenja reformi, usklađivanja propisa, itd. Takođe, ne postoji rasprava o srednjeročnim i dugoročnim ciljevima ovakve integracije.
- 4.2.17. Kada se radi o Srbiji i jačanju veza sa Rusijom, nedefinisano je koji bi bili ciljevi takvog udruživanja, neposredne dobiti za Srbiju, način na koji bi se ispravila spoljnotrgovinska ravnoteža u razmeni, koraci potrebni da bi do takve integracije došlo, posledice na saradnju sa ostatkom Evrope. Nejasan je i interes Rusije da uđe u integraciju sa malom balkanskom državom. Geografska udaljenost između partnera činila bi ovakav aranžman teško održivim u okolnostima kada na svim granicama Srbije bude EU. U tom slučaju Srbija bi izabrala status izolovane, periferne države.

4.3. Ka definisanju scenarija za pristupanje Srbije

- 4.3.1. Srbiju u procesu evropske integracije najviše blokiraju nerešena politička pitanja – izručenje preostalih optuženika MKSJ-u i rešavanje problema Kosova. Rešavanje prvog pitanja je jednostavno i očekuje se da će ova politička prepreka biti otklonjena; rešavanje drugog je komplikovanije, pre svega jer države članice EU nemaju jedinstven stav po ovom pitanju.
- 4.3.2. U neformalnim razgovorima već je otvoreno pitanje priznanja Kosova od strane Srbije kao uslova za članstvo u EU. Alternativno, traga se za rešavanjem tog pitanja koje ne mora uključivati formalno priznanje. Stav najmoćnijih zemalja i institucija EU je da država sa teritorijalnim problemima i sporovima, nakon iskustva Kipra, neće biti primljena u članstvo EU.

- 4.3.3. Pitanje Kosova, dakle, moraće se rešiti pre pristupanja Srbije i Kosova Evropskoj uniji. Proces pridruživanja Srbije EU i rešavanje pitanja Kosova za sada teče odvojeno. Evropska integracija Kosova odvija se prema drugačijim pravilima i odvojeno od Srbije. Formalno, Kosovo se u procesu pridruživanja i dalje tretira prema Rezoluciji 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija.
- 4.3.4. Dva su osnovna scenarija za rešavanje problema Kosova na stolu: (1) priznanje Kosova od strane Srbije i (2) postizanje rešenja za Kosovo prihvatljivo za obe strane. Oba scenarija podrazumevaju normalizaciju odnosa Beograda i Prištine, koju bi trebalo postići kroz politički proces, rešavanjem ne-statusnih, odnosno tzv. „tehničkih“ pitanja. Pod okriljem EU, takav dijalog je počeo marta 2011.
- 4.3.5. Ovo otvoreno pitanje opterećuje evropsku integraciju obe strane. Postoji obostran interes da se rešavanje ovog pitanja što pre pokrene, kako bi se na vreme postiglo rešenje. Srbiju će rešavanje ovog pitanja sačekati pre ili kasnije, a može se očekivati da će pritisak jačati sa napretkom u postupku pridruživanja i pristupanja EU. Kosovo još uvek ne može formalno da pokrene proces evropske integracije, usled blokade pet zemalja EU koje ga ne priznaju. Zbog toga se razmatraju alternativni pristupi da Kosovo ne zaključi SSP, već samo trgovinski ugovor.
- 4.3.6. **Scenario 1: formalno priznanje Kosova.** Priznanje Kosova od strane Srbije trenutno nije opcija o kojoj se zvanično govori. Ovakav korak Srbije nije očekivan u bliskoj budućnosti od strane bilo kog činioca: EU, njenih država članica, Kosova ili političkih elita u Srbiji. Nije verovatno da će ovakav uslov biti formalno postavljen na nivou EU, pre svega zbog njenog nejedinstva oko ovog pitanja.
- 4.3.7. Očekuje se jačanje pritiska velikih država članica EU da Srbija prizna Kosovo, ukoliko želi da postane punopravna članica EU. Primenom principa jednoglasnosti prilikom donošenja odluka o prijemu u članstvo, bilo bi dovoljno da se samo jedna država EU ne saglasi sa prijemom Srbije zbog problema Kosova. To će u efektu biti jednako formalnom uslovu. Scenario koji uključuje priznanje Kosova može se odvijati kroz dva podscenarija, koji su vremenski različiti:
1. Formalno priznanje tokom samog procesa pristupanja EU;
 2. Formalno priznanje na kraju procesa pristupanja Srbije, tj. pred samo pristupanje ili momentom „prolaska kroz cilj“.
- 4.3.8. *Formalno priznanje tokom samog procesa pristupanja EU.* Scenario po kome će se priznanje Kosova desiti tokom procesa pristupanja EU biće rezultat sazrevanja svesti u samoj Srbiji da je takav korak njena unutrašnja potreba. Ukoliko bi došlo do takvog razvoja situacije, to bi bio vetar u leđa za proces evropske integracije Srbije, uticalo bi na smanjenje tenzija u regionu i olakšalo završetak evropskih integracionih procesa. Ovo je za Srbiju najpovoljniji scenario u pogledu brzine prijema u punopravno članstvo.
- 4.3.9. Postizanje ovakvog rezultata bilo bi moguće samo ukoliko bi u Srbiji postojao konsenzus o tom pitanju između najveće vladajuće i opozicione političke stranke.

Ukoliko bi u ovoj fazi došlo do pritiska i uslovljavanja oko priznanja Kosova, to bi dovelo do destabilizacije pro-evropskih snaga u Srbiji, ali bi kratkoročno i srednjoročno stvorilo političku nestabilnost u Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Iz ovih razloga, ovaj scenario je malo verovatan.

- 4.3.10. *Formalno priznanje na kraju procesa pristupanja Srbije.* U drugom pod-scenariju priznanje bi trebalo da usledi na kraju procesa pristupanja Srbije EU. Tim korakom, Srbija bi odložila konačno rešavanje ovog pitanja do momenta prijema u članstvo. Do tada bi strane imale paralelne i odvojene integracione procese, uz punu normalizaciju odnosa kroz dijalog o tzv. „tehničkim pitanjima“.
- 4.3.11. U ovom pod-scenariju, naglasak je na političkom procesu. Njime bi trebalo regulisati slobodu trgovine, kretanje ljudi, borbu protiv organizovanog kriminala, uspostaviti stalne kanale komunikacije, rešavati imovinska i pravna pitanja, snabdevanje strujom, telekomunikacije, itd. Cilj procesa je uklanjanje napetosti između strana i izgradnja klime poverenja i saradnje. Formalno priznanje bilo bi ostavljeno za kraj procesa pristupanja Srbije EU. Srbija bi u ovom scenariju na kraju bila stavljena u situaciju „ili-ili“, ali bi dostignuti nivo integracije Srbije i EU onemogućio destabilizaciju regiona bez obzira na konačnu odluku. Ukoliko se Srbija opredeli za ovakav scenario, pitanje Kosova bi je na svakom koraku usporavalo, jer će pritisak velikih država članica EU biti jači sa napretkom procesa pristupanja Srbije EU. Ovakav scenario se sada čini najizvesnijim, iako za brzinu pristupanja Srbije Evropskoj uniji nije najpovoljniji.
- 4.3.12. **Scenario 2: Rešavanje problema Kosova kroz postizanje rešenja prihvatljivog za obe strane.** Scenarija koja ne uključuju formalno priznanje, ali ga ni ne isključuju, ostavljaju otvorenom mogućnost za postizanje dogovora prihvatljivog za obe strane.
- 4.3.13. Na taj način, dogovor strana o regulisanju odnosa bi bio neophodan uslov za članstvo u EU, bez prejudiciranja sadržaja i forme takvog dogovora. Ovakav scenario ima mnoštvo pod-varijanti koje su u opticaju za rešavanje ovog pitanja: od podele Kosova³², preko uspostavljanja takve vrste odnosa kakvi su postojali između istočne i zapadne Nemačke tokom Hladnog rata³³, razmene teritorija³⁴, dopuna Ahtisarijevog plana dodelom specijalnog statusa za sever Kosova, pravljenja nekih posebnih aranžmana sličnih onima koji postoje između Velike Britanije i članica Komonvelta³⁵, sve do zadovoljenja faktičkim umesto formalnim priznanjem.

32. Podela Kosova zasniva se na principu efektivne kontrole teritorije, odnosno prihvatanju „realnosti na terenu“. Prema ovom scenariju, obe strane prihvatile bi realnost: Srbija da ne kontroliše Kosovo i da ne postoji realna mogućnost da njime upravlja u budućnosti, a Kosovo da ne kontroliše svoj severni deo. Na osnovu ovog pristupa, bila bi izvršena podela i uzajamno priznanje.

33. Sporazum o uzajamnom priznanju dve Nemačke postignut je 1972. godine, koji je omogućavao mir, saradnju i razvoj dobrosusedskih odnosa i članstvo obe nemačke države u UN, ali nije dovodio u pitanje različito gledanje na nacionalno pitanje, što ga je u efektu ostavilo otvorenim do ponovnog ujedinjenja 1990.

34. Razmena teritorija obuhvatala bi razmenu severnog Kosova za preševsku dolinu.

35. Pogledajte predlog Centra za novu politiku na linku: <http://www.cnp.rs/articles/view/6>.

- 4.3.14. Razmatranje ovih scenarija manje je verovatno jer nisu u izgledu novi pregovori o statusu Kosova. Štaviše, postizanje ovakvog tipa dogovora pretpostavlja političke elite u Beogradu i Prištini sposobne da prepoznaju zajedničke interese i spremnost za otvoreni dijalog i kompromis. Ukoliko bi se klima između Beograda i Prištine promenila tokom pregovora o „tehničkim pitanjima“, postoji verovatnoća da bi se strane mogle dogovoriti o nekom od ovih scenarija. Ovo rešenje predstavlja srednji put između mogućnosti da se održi *status quo* i formalnog priznanja Kosova od strane Srbije. Ovakav scenario može biti povoljan i za Srbiju i za Kosovo, ukoliko strane pokažu volju za ozbiljne pregovore i postizanje kompromisa.

5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Realna i održiva alternativa punopravnom članstvu u EU za Srbiju i zemlje Zapadnog Balkana apsolutno ne postoji.

Razlozi u prilog tezi da punopravno članstvo u EU nema održivu alternativu, kao ni onu koja se po prednostima može meriti sa članstvom su: geografska pripadnost evropskom kontinentu, istorijska, civilizacijska, kulturna i vrednosna povezanost, nedostatak resursa za samostalno delovanje, uslovljenost spoljne trgovine i potrebe ekonomskog razvoja kroz ulaganja, investicije i razvoj siromašnih područja i regiona korišćenjem predpristupnih, potom kohezionog i stuktturnih fondova EU, jačanje demokratije i demokratskih institucija, reforme koje se na najbrži način mogu ostvariti putem procesa evropskih integracija.

Jedino punopravnim članstvom u EU, sve zemlje Zapadnog Balkana mogu se naći u poziciji relevantnih aktera u evropskoj politici i zajedno sa ostalim partnerima raditi na produbljivanju evropske integracije u pravcu izgradnje evropske federalne države, koja će obezbediti demokratski legitimitet evropskog projekta, efikasnost institucija i jedinstven glas Evrope u svetu.

Potrebno je stoga u najkraćem roku otkloniti prepreke punopravnom članstvu svih zemalja Zapadnog Balkana.

Na osnovu ovih zaključaka i prethodne analize, može se utvrditi lista preporuka koje bi trebalo da sprovedu javne vlasti: (1) EU i njenih država članica, (2) zemalja Zapadnog Balkana, i (3) Srbije.

EVROPSKA UNIJA I NJENE DRŽAVE ČLANICE TREBALO BI DA:

- Poštuju obaveze prema zemljama Zapadnog Balkana koje su izražene na samitima EU-Zapadni Balkan u Zagrebu 2000. i Solunu 2003; jasno, snažno i nedvosmisleno potvrde perspektivu punopravnog članstva u EU za zemlje Zapadnog Balkana nakon ispunjavanja kriterijuma i vrata proširenje u vrh prioriteta;
- Spreče da politika proširenja izgubi momentum usled ekonomske krize i postane njena žrtva; pokažu da ekonomska kriza nije posledica proširenja, pa mu ne sme biti pretnja ili prepreka;
- Spreče zloupotrebu teme proširenja u političke svrhe od strane pojedinih lidera država članica EU i iskorišćavanje teme proširenja zarad sticanja političkih poena;
- Što hitnije preispitaju dosadašnje rezultate PSP-a i naprave procenu da li su oni dovoljni za završetak procesa;
- Usvoje novu strategiju proširenja, koja će voditi ciljanim reformama značajnim za građane Zapadnog Balkana;

- Promisle individualni pristup prema državama regiona i posledicama koje on ima za regionalnu saradnju; promisle o istovremenom prijemu država regiona u EU (uz izuzetak Hrvatske), odnosno o talasu proširenja koji bi obuhvatio ceo Zapadni Balkan;
- Preispitaju dosadašnje korišćenje sredstava IPA, uproste procedure, postavte set jasnijih i transparentnijih pravila za korišćenje sredstava;
- Pokrenu na nivou EU i svake države pojedinačno otvorenu i iskrenu raspravu o prednostima i izazovima budućeg proširenja EU, osude izražavanje ksenofobije koja je suprotstavljena ključnim evropskim vrednostima;
- Intenziviraju napore kako bi obezbedili sprovođenje političkih, ekonomskih i pravnih reformi za sve zemlje na Zapadnom Balkanu koje vode u smislen i uspešan proces pristupanja; olakšaju politički proces koji ima za cilj da neguje regionalnu saradnju između ovih zemalja i uklanjanje svih postojećih političkih prepreka u međusobnim odnosima koje blokiraju njihov napredak prema članstvu u EU;
- Hitno predaju vlastima Kosova mapu puta za viznu liberalizaciju i odrede datum Makedoniji za početak pregovora o članstvu.

DRŽAVE ZAPADNOG BALKANA BI TREBALO DA:

- Intenziviraju reforme i udahnu nov život procesu ispunjavanja kriterijuma za članstvo u EU;
- Intenziviraju napore ka prevazilaženju partikularnih interesa koji umanjuju ukupne izgled napretka ka EU;
- Pokrenu otvorenu debatu o svim pitanjima koja opterećuju region; pronađu modele usaglašavanja interesa država Zapadnog Balkana koji bi omogućili da region u kontekstu evropskih integracija govori „jednim glasom“;
- Uklone sve prepreke komunikaciji i saradnji između građana, poslovnih ljudi, kompanija, kulturnih institucija; uklone trgovinske i sve vidljive i nevidljive barijere koje sprečavaju slobodan protok ljudi, roba, kapitala i usluga, obezbede punu primenu CEFTA sporazuma; pokrenu zajedničke infrastrukturne projekte koje bi povezale region putnom i savremenom železničkom mrežom; uklone barijere za uspostavljanje redovnog avio saobraćaja među gradovima regiona;
- Naprave konačnu analizu troškova/dobiti od pristupanja EU; pokrenu dijalog sa građanima o tome zašto je punopravno članstvo u EU jedini održiv scenario.

SRBIJA BI TREBALO DA:

- Odmah ispuni sve obaveze prema MKSJ, locira, uhapsi i izruči preostala dva begunca
 - Ratka Mladića i Gorana Hadžića, ili na jasan i proverljiv način pokaže domaćoj i evropskoj javnosti da ne poseduje informacije o beguncima koje bi omogućile njihovo privođenje pravdi;

- Nedvosmisleno i konačno utvrdi listu ključnih nacionalnih interesa; postavi punopravno članstvo u EU na vrh te liste i ukloni dileme, spekulacije i licitiranja prisutna u javnosti o svojoj političkoj orijentaciji u Evropi;
- Stvori pretpostavke za uklanjanje svih preostalih političkih prepreka koje blokiraju napredak zemlje ka EU; definiše i počne sprovođenje otrežnjujuće politike u kojoj će se na realan način sagledati nacionalni interesi, hladne glave pristupiti konačnom i održivom rešavanju pitanja Kosova, a koje bi za efekat imalo vetar u leđa ne samo Srbiji, nego i celom regionu prema članstvu u EU;
- Intenzivira napore na sprovođenju reformi, jačanju ekonomije, borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala, jačanju institucija ključnih za vladavinu prava i dobru upravu; hitno nadoknadi zaostajanje u ispunjavanju Nacionalnog plana za integraciju u EU;
- Intenzivira napore za postizanje dogovora o svim otvorenim pitanjima sa susedima, uz posebnu pažnju na odnose sa državama nastalim raspadom Jugoslavije, u duhu unapređenja regionalne saradnje i razvoja dobrosusedskih odnosa prema slovu SSP-a; učestvuje u svim regionalnim inicijativama zauzimajući konstruktivan stav prema svim akterima u tom procesu.

Literatura

1. Analytica Journal, The Western Balkans – part of the EU?, Analytica, Skoplje, 2008.
2. Judy Batt, The Question of Serbia, Chaillot Paper no. 81, EU Institute for Security Studies, Paris, 2005.
3. Roberto Belloni, European Integration and the Western Balkans: Lessons, Prospects, and Limits, Journal of Balkan and Near Eastern Studies, University of Trento, 2009.
4. Maire Braniff, Transforming the Balkans? Lesson Learning and Institutional Reflexivity in the EU Enlargement Approach, European Foreign Affairs Review, London, 2009.
5. Center for Strategic and International Studies, Report: Western Balkan Policy 2010, Washington, D.C, 2010.
6. Milica Delevic, Regional Cooperation in the Western Balkans, Chaillot Paper no. 104, EU Institute for Security Studies, Paris, 2007.
7. Dezmond Dinan, Sve bliža unija – uvod u evropsku integraciju, Službeni glasnik, Beograd 2009.
8. Arolda Elbasani, The Stabilization and Association Process in the Balkans: Overloaded Agenda and Weak Incentives?, European University Institute, Working paper SPS, No.2008/3, 2008.
9. Michael Emerson, Recalibrating EU Policy towards the Western Balkans, CEPS Policy Briefs, Brussels, 2008.
10. Michael Emerson, Senem Aydin, Julia De Clerck-Sachsse, Gergana Noutcheva, Just what is this ‘absorption capacity’ of the European Union?, Centre for European Policy Studies (CEPS), Policy Brief No. 113 (2006).
11. Europe’s World, How to stop Balkans enlargement from turning sour, Brussels, 2010.
12. Piero Fasino, The European Union and the integration of the Western Balkans, the ESDA/WEU Assembly reporting on the developments in the Balkans, 2010.
13. Heather Grabbe , Gerald Knaus, Daniel Korski, Beyond wait-and-see: the way forward for EU Balkan policy”, Policy Brief, ECFR, 2010.
14. Nikola Jovanović (ur.), Izazovi evropskih integracija: časopis za pravo i ekonomiju evropskih integracija, br. 10, JP Službeni glasnik, Beograd, 2010.
15. Tanja Mišćević, Pridruživanje Evropskoj uniji, Službeni glasnik, Beograd 2009.
16. Office of the Committee for European Integration, The Western Balkans and the European Integration: Perspectives and Implications, Centre for Eastern Studies, Warsaw, 2008.
17. Wolfgang Petritsch, Goran Svilanovic and Christophe Solioz (Eds.), Serbia Matters: Domestic Reforms and European Integration, Nomos, 2009.
18. Oli Ren, Budući dometi Evrope, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2007.
19. Harald Schenker, The Stabilization and Association Process: An Engine of European Integration in Need of Tuning, European Centre for Minority Issues, Germany, Flensburg, 2008.
20. Sofia Sebastian, The Stabilisation and Association Process: are EU inducements failing in the Western Balkans?, Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior (FRIDE), Madrid, 2008.
21. The Bourgogne Balkans Express Association, Accession of the Western Balkans to the EU: Evaluating a process, with the support of the European Campus of Dijon, France, Dijon, 2010.
22. Zbornik radova, Proširenje Evropske unije na Zapadni Balkan, Institut za međunarodnu politiku i privredu , Beograd, 2009.

Unija evropskih federalista (UEF) je osnovana 1946. u Parizu, kao nadnacionalni politički pokret posvećen promociji demokratske i federalne Evrope. 65 članova Evropskog parlamenta iz četiri različite političke grupacije i 20 država članica Evropske unije su članovi pokreta. Srpska sekcija UEF-a primljena je u punopravno članstvo pokreta oktobra 2010. čime je postala 21. evropska sekcija UEF-a, prva na Zapadnom Balkanu. **Unija evropskih federalista Srbija (UEF Srbija)** okuplja građane koji žele da doprinesu promociji evropskih i demokratskih vrednosti u Srbiji, evropskim integracijama sa ciljem dostizanja punopravnog članstva Srbije u Evropskoj uniji, kao i podsticanju javne debate o političkom sadržaju Evropske unije i stvaranju Evropske federacije. **Centar za evropsku politiku (CEP)** je nezavisna ekspertska grupa (*think-tank*) koji se bavi razvijanjem praktičnih, delotvornih i dokazivih evropskih rešenja za probleme sa kojima se suočava Srbija, Zapadni Balkan i Evropa. Centar se bavi sprovođenjem istraživanja, izradom studija, ekspertiza i pisanjem delotvornih predloga za praktičnu politiku. Istraživanje CEP-a odražava ciljeve i vrednosti UEF Srbije, ali je CEP odlučan da se oslanjanja na podatke i činjenice, a ne na dogmu. Dobra ideja je uvek vredna, bez obzira sa koje strane političkog spektra da dolazi. Tokom vremena, CEP planira da proširi svoj rad na velik broj tema koje se odnose na javne i evropske praktične politike.

Centar za evropske studije (CES) je evropska politička fondacija koja počinje novu fazu u formiranju i istraživanju praktičnih politika širom Evrope, koje uključuju pan-evropsko razmišljanje. Centar predstavlja zvanična ekspertska grupa Evropske narodne partije (*EPP*) i, posebno, služi kao zajednički evropski okvir za nacionalne fondacije/ekspertske grupe koje priznaju partije članice EPP-a. Osnovne aktivnosti CES-a su istraživački i studijski projekti, koji se dopunjavaju i podržavaju kroz konferencije, seminare, radionice i izdanja, od kojih mnoge sprovodi zajedno sa svojim organizacijama članicama.

Konrad
Adenauer
Stiftung

Fondacija Konrad Adenauer (KAS) je politička fondacija bliska Hrišćansko-demokratskoj uniji Nemačke (*CDU*). Sloboda, pravda i solidarnost su vodeći principi rada KAS-a. Kao suosnivač CDU i prvi nemački kancelar, Konrad Adenauer (1876-1967) je povezo hrišćansko-demokratsku, konzervativnu i liberalnu teoriju. Njegovo ime je simbol demokratske obnove Nemačke, spoljnopolitičke orijentacije u transatlanskom sistemu vrednosti, simbol vizije evropskog ujedinjenja i orijentacije na socijalnu tržišnu privredu. Očuvanje njegovog duhovnog nasleđa je zadatak i obaveza KAS-a.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.217.02(4-672EU:497)

БОЖОВИЋ, Данијела, 1984-

Budućnost proširenja Evropske unije :
slučaj Zapadni Balkan : definisanje održivog
scenarija pridruživanja i pristupanja Srbije
i Zapadnog Balkana Evropskoj uniji / Danijela
Božović, Marko Vujačić, Nikola M. Živković ;
[translation Andrijana Vojnović]. - Beograd :
Unija evropskih federalista : Centar za
evropske studije : Fondacija Konrad Adenauer,
2011 (Beograd : Dosije studio). - 41, 41 str.
: graf. prikazi ; 21 cm

Nasl. str. prištampanog engl. prevoda: Future
of the European Union Enlargement : the Case
of Western Balkans. - Oba rada štampana u
međusobno obrnutim smerovima. - Tiraž 600. -
Napomene i bibliografske reference uz tekst.
- Bibliografija: str. 38-39. - Sadrži i:
Future of the European Union.

ISBN 978-86-914571-0-5

1. Вујачић, Марко, 1981- [аутор] 2.
Живковић, Никола М., 1982- [аутор]
а) Европска унија - Придруживање -
Балканске државе
COBISS.SR-ID 186128396